

**КЕРІВНІ ПРИНЦИПИ
РОЗСЛІДУВАННЯ
ПОРУШЕНЬ
МІЖНАРОДНОГО
ГУМАНІТАРНОГО
ПРАВА:
ПРАВО, ПОЛІТИКА ТА
ПЕРЕДОВА ПРАКТИКА**

Ноам ЛЮБЕЛЛ

Професор міжнародного права збройних конфліктів Есекського університету та Швейцарської кафедри міжнародного гуманітарного права при Женевській академії міжнародного гуманітарного права і прав людини.

Єлена ПЕІЧ

Старший радник з правових питань Міжнародного Комітету Червоного Хреста (МКЧХ), м. Женева.

Клер СІММОНС

Науковий співробітник Есекського університету і Женевської академії міжнародного гуманітарного права і прав людини.

Вересень 2019 року

КЕРІВНІ ПРИНЦИПИ РОЗСЛІДУВАННЯ ПОРУШЕНЬ МІЖНАРОДНОГО ГУМАНІТАРНОГО ПРАВА: ПРАВО, ПОЛІТИКА ТА ПЕРЕДОВА ПРАКТИКА

Вступ.....	2
Мета керівних принципів	2
Структура	3
Навіщо проводити розслідування?.....	3
Основні вимоги до ефективного розслідування	9
Поняття і терміни.....	11
Розслідування: послідовність дій	16
Керівні принципи	17
I Запуск процедури розслідування	17
Керівний принцип 1: Документування	17
Керівний принцип 2: Дії на місці інциденту	19
Керівний принцип 3: Доповідання.....	20
Керівний принцип 4: Доповідання про порушення по внутрішніх каналах.....	22
Керівний принцип 5: Отримання повідомлень зі сторони	23
Керівний принцип 6: Оцінка.....	24
II Кримінальні розслідування	28
Керівний принцип 7: Незалежність і неупередженість	28
Керівний принцип 8: Ретельність	30
Керівний принцип 9: Негайність	32
Керівний принцип 10: Прозорість.....	33
Керівний принцип 11: Гарантії справедливого судового розгляду...	35
III Адміністративні розслідування	37
Керівний принцип 12: Адміністративні розслідування у зв'язку із діями окремих осіб	37
Керівний принцип 13: Адміністративні розслідування у зв'язку із системними проблемами.....	40
IV Положення загального характеру	43
Керівний принцип 14: Встановлення відповідальності держав	43
Керівний принцип 15: Порушення внаслідок політичних установок.....	44
Керівний принцип 16: Юридичні радники.....	45
Методологія.....	47
Джерела.....	48
Список експертів	71
Подяки	74

ВСТУП

МЕТА КЕРІВНИХ ПРИНЦИПІВ

1. Низка держав визнали важливість проведення на національному рівні¹ ретельного розслідування законності власних дій під час збройного конфлікту. Проте між різними національними правовими базами і практикою проведення розслідувань в різних державах існують значні відмінності. Видається корисним внести ясність у низку питань, зокрема обставини, за яких має бути розпочато розслідування, різні форми розслідування залежно від характеру інциденту, а також принципи й стандарти, що діють під час розслідування.
2. У цих керівних принципах розслідування можливих порушень міжнародного гуманітарного права – системи міжнародно-правових норм, що регулює ведення збройних конфліктів, – розглядаються з точки зору існуючого міжнародного права, політики й передової практики. Автори не мали на меті розробити єдину для всіх держав процедуру розслідування. Радше мета полягала в тому, щоб виявити і окреслити низку практичних і правових питань, які можуть виникнути під час розслідувань або повинні бути розглянуті заздалегідь, не забуваючи про відмінності, що характеризують правові та слідчі системи різних держав. Мета полягала також у тому, щоб ці керівні принципи були корисними в практичній діяльності через окреслення загальних меж розслідування під час збройних конфліктів і, у деяких випадках, відповідних міжнародних принципів і стандартів.
3. Для стислості в тексті йдеться про «розслідування під час збройного конфлікту». Цей термін використовується для позначення розслідувань можливих порушень міжнародного гуманітарного права, тобто дій, пов'язаних зі збройним конфліктом, що суперечать міжнародному гуманітарному праву, незалежно від того, чи проводяться самі розслідування під час збройного конфлікту. Він не стосується розслідувань, що проводяться під час збройного конфлікту щодо дій, які не пов'язані зі збройним конфліктом.
4. Хоча ці керівні принципи зосереджені на розслідуваннях можливих порушень міжнародного гуманітарного права, вони також можуть бути корисні для розслідування дій, заборонених міжнародним правом, які не розглядаються в цьому тексті, таких як геноцид або злочини проти людяності.
5. Керівні принципи стосуються розслідувань державами своїх власних дій, але в деяких випадках описують роль співпраці в багатонаціональних військових операціях для різних етапів розслідування². Вони також можуть виявитися корисними для інших суб'єктів, а не лише держав³.

---

¹ Терміни "внутрішньодержавний" і "національний" використовуються в цьому тексті взаємозамінно.

² У випадку багатонаціональних військових операцій, включно з миротворчими операціями ООН, можуть виникнути особливі міркування щодо розслідувань, зокрема щодо обміну інформацією, а також співпраці та відносин з державами-партнерами та приймаючими державами. Керівні принципи не фокусуються на особливостях участі держав у багатонаціональних військових операціях, і пов'язані з цим конкретні питання потребують окремого розгляду.

³ Зокрема, організованих недержавних збройних груп, які беруть участь у збройних конфліктах неміжнародного характеру.

СТРУКТУРА

6. Текст містить 16 керівних принципів, кожен з яких супроводжується коментарем. Керівні принципи спираються на спільні елементи, які є в міжнародному праві, внутрішньому праві і політиці, та ґрунтуються на практиці держав. Коментарі мають на меті роз'яснити значення керівних принципів і надати додаткові вказівки щодо того, як вони можуть бути реалізовані на практиці. Керівні принципи не розроблялися для якоїсь конкретної національної системи. Точно так само вони не звільняють і не можуть звільнити державу від її внутрішніх, регіональних і міжнародно-правових зобов'язань, тлумачення яких вимагатиме відповідного розгляду в кожному конкретному випадку.
7. У розділі I розглядаються кроки, що передують початку розслідування під час збройного конфлікту. До них належать документування перебігу військових операцій, дії на місці інциденту, доповідання про порушення по внутрішніх каналах і отримання повідомлень про порушення зі сторони⁴, а також оцінка фактів.
8. Розділ II присвячений стандартам, що застосовуються до кримінальних розслідувань воєнних злочинів⁵. У керівних принципах розглядаються стандарти незалежності та неупередженості, ретельності, негайності та прозорості, які застосовуються до кримінальних розслідувань і дають змогу здійснити розслідування ефективно. У розділі також висвітлені гарантії справедливого судового розгляду у зв'язку з розслідуваннями.
9. Розділ III стосується адміністративних розслідувань під час збройних конфліктів. У керівних принципах розглядаються різні види некримінальних розслідувань у зв'язку з порушеннями міжнародного гуманітарного права і те, як до таких розслідувань застосовуються стандарти незалежності та неупередженості, ретельності, негайності та прозорості.
10. У розділі IV йдеться про підхід до вирішення питань відповідальності держав, про концепцію порушення міжнародного гуманітарного права внаслідок політичних установок і про те, як їм можна протидіяти, а також про необхідність мати юридичних радників у збройних силах – зокрема, для проведення ефективних розслідувань.

НАВІЩО ПРОВОДИТИ РОЗСЛІДУВАННЯ?

11. Для проведення розслідувань під час збройного конфлікту існують як юридичні, так і неюридичні причини.

ЮРИДИЧНІ ПРИЧИНИ

МІЖНАРОДНЕ ГУМАНІТАРНЕ ПРАВО

12. Розслідування можливих порушень міжнародного гуманітарного права визнається вкрай важливим для належного застосування цього зводу норм як у міжнародних, так і в неміжнародних збройних конфліктах. Правові підстави обов'язку проводити

---

⁴ Див. пункт 48 керівних принципів нижче.

⁵ Стосовно використання цього терміну в керівних принципах, див. пункт 14 нижче.

розслідування можна знайти як в договірному, так і в звичаєвому міжнародному гуманітарному праві, зокрема в зобов'язанні Високих Договірних Сторін Женевських конвенцій 1949 року і Додаткового протоколу I до них 1977 року, застосовних в умовах міжнародних збройних конфліктів, – приймати законодавчі акти, необхідні для забезпечення ефективного кримінального покарання осіб, підозрюваних у вчиненні або відданні наказу про вчинення «серйозних порушень» їхніх положень⁶. Держави мають юридичний обов'язок розшукувати таких осіб, незалежно від їхнього громадянства, і здійснювати кримінальне переслідування (або видачу за певних умов), що обов'язково охоплює розслідування, з метою притягнення винних до відповідальності.

13. «Інші серйозні порушення законів і звичаїв війни», які можуть бути вчинені під час міжнародного або неміжнародного збройного конфлікту, – юридичний термін, синонімом «воєнних злочинів». Перелік таких серйозних порушень (який ширший за концепцію серйозних порушень, що конкретно перелічені в Женевських Конвенціях та ДП I) передбачений у Статуті Міжнародного кримінального суду (ст. 8 (2)(b), (c), та (e))⁷ і зазвичай вважається, що він відображає звичаєве міжнародне право. Це джерело права вимагає, щоб, як в міжнародних, так і в неміжнародних збройних конфліктах, держави розслідували всі воєнні злочини, вчинені їхніми громадянами або на їхній території, а також інші воєнні злочини, щодо яких вони володіють юрисдикцією, і, якщо потрібно, здійснювали судові переслідування підозрюваних.⁸
14. Термін «воєнний злочин» надалі використовується в цьому тексті для позначення як серйозних порушень Женевських конвенцій 1949 року і Додаткового протоколу I, так й інших серйозних порушень законів і звичаїв війни⁹, які можуть бути вчинені під час міжнародних і неміжнародних збройних конфліктів та передбачають притягнення до індивідуальної кримінальної відповідальності. Термін «порушення» охоплює, крім воєнних злочинів, усі інші порушення міжнародного гуманітарного права, які, згідно з його нормами, не передбачають індивідуальної кримінальної відповідальності¹⁰.
15. Нагадуємо, що в Женевських конвенціях проводиться відмінність між обов'язком держави «припинити» серйозні порушення і її обов'язком «запобігати» всім іншим діям, що суперечать їхнім положенням¹¹.

---

⁶ Договірні положення див. у Женевській конвенції (I) про поліпшення долі поранених і хворих у діючих арміях [далі "ЖК I"] від 12 серпня 1949 року, ст.49; Женевській конвенції про поліпшення долі поранених, хворих та осіб, які зазнали корабельної аварії, зі складу збройних сил на морі [далі "ЖК II"] від 12 серпня 1949 року, ст. 50; Женевській конвенції про поводження з військово-в'язнями [далі "ЖК III"] від 12 серпня 1949 року, ст. 129; Женевській конвенції про захист цивільного населення під час війни [далі "ЖК IV"] від 12 серпня 1949 року, ст. 146; Додатковому протоколу до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів [далі "ДП I"] від 8 червня 1977 року, ст.85. Норми звичаєвого права див. Henckaerts, J.-M. and Doswald-Beck, L., ICRC Customary International Humanitarian Law [далі "Дослідження звичаєвого права МКЧХ"], Норма 158.

⁷ Римський статут Міжнародного кримінального суду (2002 р.) [далі "Статут МКС"], ст. 8. Стаття 8(а) повторює положення чотирьох Женевських конвенцій про серйозні порушення. Див. також Дослідження звичаєвого права МКЧХ (примітка 6), Норма 156 і коментар до неї.

⁸ Дослідження звичаєвого права МКЧХ (примітка 6 вище), Норма 158.

⁹ Див. пункт 13 керівних принципів вище.

¹⁰ Держави, звичайно, можуть криміналізувати такі порушення (і багато які це роблять) відповідно до національного законодавства.

¹¹ Див. ЖК I (примітка 6 вище), ст. 49; ЖК II (примітка 6 вище), ст. 50; ЖК III (примітка 6 вище) ст. 129; ЖК IV (примітка 6 вище), ст. 146; ДП I (примітка 6 вище), ст. 85(1) і 86(1).

16. Термін «припиняти» зазвичай передбачає заходи, які охоплюватимуть кримінальне переслідування окремих осіб за дії, які повинні бути криміналізовані відповідно до договірної і звичаєвого міжнародного гуманітарного права. Термін «запобігати» зазвичай позначає широке коло заходів, яких держави можуть вживати для усунення всіх інших порушень законів і звичаїв війни, включно з порушеннями, які не передбачають індивідуальної кримінальної відповідальності, щоб запобігти їм, припинити їх здійснення і не допустити їх повторення. Сюди також належать адміністративні заходи, яких держави можуть вживати у зв'язку з порушеннями, які не є воєнними злочинами, наприклад, адміністративні розслідування (див. Керівні принципи 12 і 13).
17. Деякі інші міжнародні договори також передбачають зобов'язання держав-учасниць вживати належних заходів для боротьби з порушеннями їхніх положень, зокрема Гаазька конвенція про захист культурних цінностей і Другий протокол до неї, Конвенція про заборону хімічної зброї, Протокол II до Конвенції про конкретні види звичайної зброї з поправками, Оттавська конвенція про протипіхотні міни і Дублінська конвенція про касетні боєприпаси¹².

---

¹² Конвенція про захист культурних цінностей у випадку збройного конфлікту 1954 р., ст. 7; Другий протокол до Гаазької конвенції про захист культурних цінностей у випадку збройного конфлікту 1999 р., ст. 15-17; Конвенція про заборону розробки, виробництва, накопичення, застосування хімічної зброї та про її знищення 1993 р., ст. VII(1); Конвенція про заборону або обмеження застосування конкретних видів звичайної зброї, які можуть вважатися такими, що завдають надмірних ушкоджень або мають невибіркову дію, Протокол II з поправками 1996 р., ст. 14; Конвенція про заборону застосування, накопичення запасів, виробництва і передачі протипіхотних мін та про їхнє знищення 1997 р., ст. 9; Конвенція про касетні боєприпаси 2008 р., ст. 9.

ІНШІ ГАЛУЗІ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА

18. Правові джерела обов'язку розслідувати діяння, вчинені під час збройних конфліктів, можна знайти і в інших галузях міжнародного права. Деякі міжнародні договори в галузі прав людини прямо передбачають обов'язок розслідувати конкретні порушення прав людини¹³, а їхні положення отримали подальший розвиток завдяки тлумаченням органів з питань захисту прав людини¹⁴. Міжнародні та регіональні договори з прав людини також отримали тлумачення відповідних органів як такі, що містять загальну вимогу розслідувати можливі порушення, щоб забезпечити реалізацію передбачених ними прав.¹⁵
19. У міжнародному кримінальному праві проведення розслідувань – невід'ємна складова обов'язку здійснювати судове переслідування певних злочинів за міжнародним правом.¹⁶ Крім того, розслідування – важливий елемент принципу комплементарності відповідно до Статуту Міжнародного кримінального суду: держава-учасниця повинна провести ефективне розслідування ймовірних злочинів, закріплених у Статуті, щоб попередити здійснення Судом його юрисдикції.¹⁷
20. Розслідування також згадуються в документах «м'якого права» з прав людини та інших стандартах недоговорного права,¹⁸ і зазвичай до них закликають органи ООН, включно з Генеральною Асамблеєю та Радою з прав людини, регіональними органами з прав людини та іншими.

---

¹³ Вони включають Конвенцію проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання 1984 р., ст. 6; Міжнародну конвенцію про захист усіх осіб від насильницьких зникнень 2006 р., ст. 12; Міжамериканську конвенцію про запобігання катуванням та покарання за їх застосування 1985 р., ст. 8; Міжамериканську конвенцію про насильницькі зникнення осіб 1994 р., ст. VI.

¹⁴ Комітет ООН з прав людини, «Зауваження загального порядку №20: Стаття 7 (Заборона катувань або іншого жорстокого, нелюдського або такого, що принижує людську гідність поводження чи покарання)» (10 березня 1992 року), пункт 14; Комітет ООН з прав людини, «Зауваження загального порядку №36 до Статті 6 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права, що стосується права на життя» (10 жовтня 2018 року), CCPR/C/GC/36, пункти 27-29; Inter-American Court of Human Rights: *Velásquez Rodríguez v Honduras*, Judgment, 29 July 1988, (Ser. C) No. 4, paras 166–181; *Santo Domingo Massacre v Colombia*, (Ser. C) No. 259, Judgment of 30 November 2012 (Preliminary objections, merits and reparations), paras 154–173; European Court of Human Rights: *Isayeva v Russia*, Judgment, 24 February 2005 (57950/00) paras 209-214; *Al-Skeini v UK*, Judgment, 7 July 2011 (55721/07) paras 161-167.

¹⁵ Наприклад, ст.2(2) Міжнародного пакту про громадянські та політичні права [далі «МПГПП»] 1966 р. в тлумаченні Комітету з прав людини в «Зауваженні загального порядку №31: Характер загального правового зобов'язання, що накладається на держави-учасниці Пакту» (26 травня 2004 року), CCPR/C/21/Rev.1/Add. 13, пункти 8 і 15.

¹⁶ Статут МКС (примітка 7 вище), преамбула, пункт 6.

¹⁷ Статут МКС (примітка 7 вище), ст. 17-18.

¹⁸ ЕКОСОП, Принципи ефективного попередження і розслідування позасудових, свавільних і сумарних страт (1989 рік), пункт 9; УВКПЛ ООН, Основні принципи застосування сили та вогнепальної зброї посадовими особами з підтримання правопорядку (1990 рік); Основні принципи та керівні положення, що стосуються права на правовий захист і відшкодування шкоди для жертв грубих порушень міжнародних норм в галузі прав людини та серйозних порушень міжнародного гуманітарного права [надалі – "Основні принципи права на правовий захист і відшкодування шкоди"], Резолюція, прийнята Генеральною Асамблеєю ООН 16 грудня 2005 року, A/RES/60/147, пункт 22; Принципи міжнародного співробітництва щодо виявлення, арешту, видачі і покарання осіб, винних у воєнних злочинах і злочинах проти людяності, Резолюція Генеральної Асамблеї від 3 грудня 1973 року, A/RES/3020(XXVIII), пункт 1.

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ДЕРЖАВ

21. Збройні сили держави є органом держави, і їхні дії приписуються державі. Так, порушення міжнародного гуманітарного права, учинене однією або кількома особами зі складу збройних сил, може призвести до настання відповідальності для відповідної держави.¹⁹ Очевидний приклад – скоєння військовослужбовцем воєнного злочину.²⁰ Відповідальність держави за порушення міжнародного гуманітарного права може виникати навіть у тих випадках, коли не може бути встановлена відповідальність конкретних осіб (наприклад, якщо були відсутні належні структури для дотримання норм права).
22. Міжнародне гуманітарне право зобов'язує держави дотримуватися його норм («дотримуватись і забезпечувати їх дотримання за будь-яких обставин»)²¹ Це «первинна норма» міжнародного права про відповідальність держав,²² яка буде порушена, якщо особа зі складу збройних сил держави скоїть протиправне діяння.
23. Тому, відповідно до «вторинних норм» про відповідальність держав, останні повинні вживати всіх відповідних заходів для припинення порушення міжнародного гуманітарного права, забезпечення його неповторення та надання належного відшкодування.²³ У багатьох випадках розслідування передуватиме будь-яким таким діям і тому має важливе значення.²⁴

---

¹⁹ Комісія міжнародного права ООН, Статті про відповідальність держав за міжнародно-протиправні діяння [далі "Статті про відповідальність держав"] Додаток №10 (A/56/10), розд. IV.E.1 (2001), прийняті Генеральною Асамблеєю ООН в Резолюції A/RES/62/61 (8 січня 2008 року), ст.4; ЖК I (примітка 6 вище), ст. 51; ЖК II (примітка 6 вище), ст. 52; ЖК III (прим. 6 вище), ст. 131; ЖК IV (прим. 6 вище), ст. 148; ДП I (примітка 6 вище), ст. 91. Див. також Дослідження звичаєвого права МКЧХ (прим. 6 вище), Норма 149.

²⁰ Відповідальність держави за поведінку, приписувану їй, може наступати і в інших випадках (див. Статті про відповідальність держав (примітка 19 вище), ст. 2-11). Держава також несе відповідальність за дії представників державних органів, що не є військовими, наприклад служб безпеки або правоохоронних органів (див. Статті про відповідальність держав, ст. 5). Держава також нестиме відповідальність за поведінку особи або групи осіб, якщо ця особа або група фактично діють за вказівкою або під керівництвом або контролем держави, здійснюючи таку поведінку (див. Статті про відповідальність держав, ст. 8).

²¹ Ст. 1, спільна для чотирьох Женевських конвенцій 1949 року (прим. 6 вище); Pictet, J. S. (ed.), *Commentary on the First Geneva Convention*, ICRC (1952) [далі "Коментар Пікте"], стор. 26; Коментар МКЧХ до першої Женевської конвенції (2016) [далі "Коментар МКЧХ 2016"], пункт 118; Міжнародний Суд ООН: *Справа про військову і воєнізовану діяльність в Нікарагуа і проти неї (Нікарагуа проти США)*, рішення від 27 червня 1986 р. (по суті), пункт 220.

²² Комісія міжнародного права, Тексти проєктів статей про відповідальність держав за міжнародно-протиправні діяння з коментарями до них, Доповідь Комісії міжнародного права про роботу її п'ятдесят третьої сесії, Щорічник Комісії міжнародного права (2001 рік), т. II, частина друга, стор. 31, пункт 1.

²³ Статті про відповідальність держав (примітка 19 вище), ст. 30-31; Міжнародний Суд ООН, *Справа про збройну діяльність на території Конго (Демократична Республіка Конго проти Уганди)*, рішення від 19 грудня 2005 р., пп. 255-259.

²⁴ Якщо порушення вчиняються недержавною збройною групою, що є стороною неміжнародного збройного конфлікту, дії якої не можуть бути приписані державі, держава може, як і раніше, мати певні зобов'язання щодо запобігання порушенням, судового переслідування і покарання винних. Це також може передбачати проведення розслідування. Див. Комісія міжнародного права, Коментар до проєктів статей про відповідальність держав (примітка 19 вище), стор. 39, пункт 4.

24. Відповідальність держави може також виникати відносно індивідів або інших суб'єктів, яким заподіяно шкоду в результаті порушення норм іншої галузі міжнародного права, яка передбачає, що вони є безпосередніми носіями прав (наприклад фізичні особи відповідно до міжнародного права прав людини). Конкретна форма відшкодування шкоди, яка часто може бути в формі компенсації, буде залежати від джерела права і відповідної процедури.
25. На національному рівні відповідальність держави може набувати форму цивільної відповідальності за шкоду, заподіяну збройними силами фізичним або юридичним особам. Те, якою мірою та в який саме спосіб цивільна відповідальність держави може бути встановлена під час процесу (судового чи іншого) на національному рівні, буде залежати від національної правової системи²⁵.

НЕЮРИДИЧНІ ПРИЧИНИ

26. Наявність у державі дієвих процедур і механізмів розслідування під час збройних конфліктів сприяє підвищенню ефективності застосування збройних сил цієї держави. Розслідування можуть слугувати джерелом інформації про успіх або невдачу військових операцій і дадуть змогу вжити відповідних заходів в останньому випадку. Вони також можуть допомогти у виявленні кращих практик і узагальненні досвіду. Зрештою, розслідування мають вирішальне значення для підтримання дисципліни у структурі, де все побудовано на підпорядкуванні та контролі.
27. Крім того, для держав розслідування – це одна з форм відповідальності перед власним населенням, жертвами порушень міжнародного гуманітарного права та їхніми найближчими родичами, населенням іншої території, на якій можуть діяти їхні збройні сили, а також перед міжнародною спільнотою. Вони можуть свідчити про дотримання державою своїх міжнародних зобов'язань, або доводячи, що міжнародне гуманітарне право не було порушено, або ж демонструючи, що держава не залишила без уваги повідомлення про порушення і вживає відповідних заходів щодо виправлення становища. Докладання справжніх зусиль щодо дотримання закону і відмова залишати порушення безкарними можуть, наприклад, підвищити довіру до дій військових. Належне розслідування ймовірних порушень також може полегшити перехід до мирного життя, оскільки, ймовірніше, дасть змогу пролити світло на певні події і краще побачити, яких заходів щодо виправлення становища було вжито, і що ще необхідно зробити. Той факт, що держава прагне виконувати свої міжнародно-правові зобов'язання, також сприяє загальній довірі до права.
28. Сторони збройного конфлікту часто звинувачують одна одну в порушеннях міжнародного гуманітарного права, наприклад, для досягнення політичних, психологічних, пропагандистських чи інших цілей. Зокрема вони можуть обмінюватись взаємними звинуваченнями з приводу того, як кожна з них тлумачить або застосовує правові норми. Ефективні розслідування мають вирішальне значення для переконливого реагування на такі заяви. Вони також можуть знизити ризик того, що сторони почнуть скоювати дедалі більше нових порушень, посиляючись на поведінку противника з метою виправдання своїх дій.

---

²⁵ Слід зазначити, що в межах судочинства на національному рівні, як у кримінальних так і цивільних справах, порушення міжнародного гуманітарного права (наприклад серйозне порушення у вигляді умисного вбивства військовополоненого) може класифікуватися і розглядатися як злочин відповідно до внутрішнього законодавства (наприклад, вбивство).

29. Головний обов'язок держав – вжити заходів, щоб визначити, чи мало місце порушення міжнародного гуманітарного права, а також припинити його і усунути його наслідки, якщо воно було вчинено. Водночас слід зазначити, що у випадках, коли механізми притягнення до відповідальності дають збій або здається, що вони дають збій, міжнародні або регіональні органи і процеси (такі як місії зі встановлення фактів, комісії з розслідування подій, трибунали) можуть бути задіяні для вивчення подій і винесення рекомендацій або висунення вимог про вжиття заходів. Проведення ефективних розслідувань на внутрішньодержавному рівні виключить або, принаймні, обмежить необхідність стороннього втручання.

ОСНОВНІ ВИМОГИ ДО ЕФЕКТИВНОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

30. Незалежно від характеру розслідування, воно повинно бути ефективним. Термін «ефективний» не вживається тут як спеціальний юридичний термін, оскільки він не має узгодженого визначення. У загальному своєму значенні він використовується в багатьох контекстах та означає, що процес повинен вестися належним чином, сумлінно, із використанням усіх можливих засобів для досягнення мети.
31. Як зазначалося вище, у положеннях Женевських конвенцій 1949 року та Додаткового протоколу I, які регламентують серйозні порушення, говориться, що високі договірні сторони повинні забезпечувати «ефективні кримінальні покарання»²⁶, інші міжнародні договори вимагають, щоб держави передбачали «ефективні засоби правового захисту» у разі порушень відповідного законодавства²⁷; а спеціальні (*ad hoc*) кримінальні суди й органи з прав людини виносять рішення або ухвали про зобов'язання проводити «ефективні розслідування»²⁸. Недоговірні документи, прийняті Генеральною Асамблеєю ООН, також підтверджують необхідність ефективних розслідувань²⁹.

---

²⁶ Див. прим. 6 вище.

²⁷ МПГПП (примітка 15 вище), ст. 2(3)(а); Європейська конвенція про захист прав людини та основоположних свобод 1950 р., ст. 13.

²⁸ International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia [далі "ICTY"]: *Prosecutor v Ljube Bošković and Johan Tarčulovski*, Trial Chamber Judgment (IT-04-83-T) (10 July 2008) para 418; *Prosecutor v Pavle Strugar*, Trial Chamber II Judgment (IT-01-42-T) (31 January 2005) para 376; European Court of Human Rights: *Al-Skeini v UK*, Judgment, 7 July 2011 (55721/07) para 166; Inter-American Court of Human Rights: *Acosta et al v Nicaragua* (2017) para 136; African Commission on Human and Peoples' Rights: *Sudan Human Rights Organisation and Centre on Housing Rights and Evictions v Sudan* (2009) para 147.

²⁹ Див. Основні принципи права на правовий захист і відшкодування шкоди (прим. 18 вище), Принцип III.

32. Для цілей цих керівних принципів розслідування має бути ефективним у тому сенсі, що з його допомогою *повинно бути можливим* встановити, чи відбулось порушення міжнародного гуманітарного права, виявити одиничні або системні чинники, що спричинили інцидент або сприяли йому, і підготувати основу для будь-яких заходів з виправлення становища, які можуть знадобитися. Керівні принципи спираються на визнані на міжнародному рівні принципи, які найчастіше застосовуються для досягнення ефективності розслідування³⁰, і роз'яснюють їх практичне застосування під час розслідування в умовах збройного конфлікту. Це принципи незалежності, неупередженості, ретельності та негайності. П'ятий принцип – принцип прозорості – також вважається застосовним до розслідувань в умовах збройного конфлікту, хоч і в дещо зміненому вигляді.
33. Хоча основна вимога про проведення розслідувань може бути екстрапольована з міжнародного гуманітарного права, у цій системі норм міститься дуже мало положень про те, як саме проводити розслідування. Міжнародні органи з прав людини мали змогу більш детально зупинитися на цьому питанні, а також на питанні, як загальні принципи ефективного розслідування повинні реалізовуватись на практиці. Ці органи вказали, що виконання відповідних вимог потрібно оцінювати з урахуванням конкретних обставин збройного конфлікту³¹.
34. Між загальними принципами ефективного розслідування під час збройного конфлікту та в інших ситуаціях не повинно бути принципової відмінності, оскільки їх застосування буде залежати від того, що може бути практично здійснено в кожній конкретній ситуації³². Тому, під час розроблення цих керівних принципів, укладачі зверталися, коли це було необхідно, до рішень органів з питань міжнародного права прав людини і міжнародного кримінального права для тлумачення відповідних норм міжнародного гуманітарного права та щоб дати рекомендації стосовно їх практичного застосування.

---

³⁰ Див., наприклад, Second Report of the Public Commission to Examine the Maritime Incident of 31 May 2010: Israel's Mechanisms for Examining and Investigating Complaints and Claims of Violations of the Laws of Armed Conflict According to International Law [the 2nd Turkel Report] and Annexes (2013), pp. 114-148, paras 63-112; UN Human Rights Council, Report of the Committee of independent experts in international humanitarian and human rights laws to monitor and assess any domestic, legal or other proceedings undertaken by both the Government of Israel and the Palestinian side, in the light of General Assembly resolution 254/64 including the independence, effectiveness, genuineness of these investigations and their conformity with international standards [Tomuschat Report] (2010) A/HRC/15/50, para 21.

³¹ European Court of Human Rights: *Al-Skeini v UK*, Judgment, 7 July 2011 (55721/07) para 168; *Bazorkina v Russia*, Judgment, 27 July 2006 (69481/01) para 121; *Jaloud v The Netherlands*, 20 November 2014 (47708-08) para 186.

³² UN Human Rights Council, Report of the Special Rapporteur on Extrajudicial, Summary or Arbitrary Executions, Philip Alston: Civil and Political Rights, Including the Questions of Disappearances and Summary Executions (8 March 2006) E/CN.4/2006/53, para 36; Inter-American Court of Human Rights: *Velásquez Rodríguez v Honduras* (29 July 1988), (Ser. C) No. 4, para. 177; European Court of Human Rights: *Al-Skeini v UK*, Judgment, 7 July 2011 (55721/07) para 164; African Commission on Human and Peoples' Rights: *Zimbabwe NGO Human Rights Forum v Zimbabwe* (245/02), para. 210.

ПОНЯТТЯ І ТЕРМІНИ

35. Держави мають безліч різних підходів до внутрішніх розслідувань під час збройних конфліктів. Деякі слідчі системи передбачають окремі й послідовні етапи розслідування можливих порушень міжнародного гуманітарного права, у той час як інші об'єднують деякі з цих етапів. Внаслідок цього формулювання, які використовуються державами та їхніми збройними силами, істотно відрізняються та не завжди можуть бути перенесені з однієї системи в іншу. Так само відрізняється і термінологія у згаданих вище галузях міжнародного права.
36. Термінологія, наведена нижче, охоплює різні типи, етапи та елементи розслідувань, спираючись на терміни, які, як вважається, найкраще відображають мету конкретного типу, етапу або складової розслідування. Хоча ці терміни уніфіковано використовуються в цих керівних принципах, слід зазначити, що в законодавстві та практиці різних держав подібної єдності немає.
37. Наведені нижче визначення понять і термінів призначені винятково для цілей цих керівних принципів і не претендують на будь-яке узгоджене юридичне значення за межами цього документа. Як зазначалося вище, мета керівних принципів – не запропонувати державам загальну для всіх структуру або термінологію, а, радше, дати рекомендації з певних практичних і правових питань, актуальних для різних слідчих систем, незалежно від того, які терміни використовуються на внутрішньодержавному рівні.

КОМАНДИР

38. У керівних принципах термін «командир» використовується для позначення будь-якої особи, відповідальної за командування підлеглими у військовій ієрархії, тобто у загальному значенні. Інакше кажучи, цей термін може вживатись відносно командира будь-якого рівня.
39. Військовий командир може бути притягнутий до індивідуальної кримінальної відповідальності за безпосереднє вчинення або віддання наказу про вчинення воєнного злочину³³.
40. Пропорційно своєму рівню відповідальності командири зобов'язані забезпечувати, щоб військовослужбовці, які перебувають під їхнім командуванням, знали про свої зобов'язання згідно з міжнародним гуманітарним правом³⁴.
41. Крім того, командири зобов'язані запобігати порушенням норм міжнародного гуманітарного права і, якщо потрібно, припиняти їх і повідомляти про них компетентним органам, зокрема коли йдеться про військовослужбовців, які перебувають під їхнім командуванням, та інших осіб, які перебувають під їхнім контролем³⁵.

---

³³ Див. ЖК I (прим. 6 вище), ст. 49; ЖК II (прим. 6 вище), ст. 50; ЖК III (прим. 6 вище), ст. 129; ЖК IV (примітка 6 вище), ст. 146; Дослідження звичаєвого права МКЧХ (примітка 6 вище), Норма 152. Особа може "вчинити" злочин через різні форми участі (співучасті), передбачені внутрішнім і міжнародним кримінальним правом (про останнє див., наприклад Статут МКС (примітка 7 вище), ст. 25), питання, що виходить за межі цього тексту.

³⁴ ДП I (прим. 6 вище), ст. 87(2).

³⁵ ДП I (прим. 6 вище), ст. 87(1).

42. Командир, якому відомо, що підлеглі або інші особи, які перебувають під його контролем, збираються вчинити або вчинили порушення міжнародного гуманітарного права, зобов'язаний вжити необхідних заходів для запобігання порушенням і у відповідних випадках ініціювати порушення дисциплінарних або кримінальних справ щодо порушників³⁶.
43. Той факт, що порушення було скоєно підлеглим, не звільняє його начальників від відповідальності, якщо вони знали або мали інформацію, яка повинна була дозволити їм за обставин, які існували в той час, зробити висновок, що підлеглий вчиняв або збирався вчинити таке порушення, і якщо вони не вжили всіх можливих заходів у межах своїх повноважень для запобігання порушенню або його припинення³⁷. Отже, невжиття належних заходів щодо можливих воєнних злочинів може також поставити питання про індивідуальну кримінальну відповідальність командира³⁸.
44. Слід зазначити, що в деяких національних правових системах, орган інший, аніж командир (вищий керівний орган), може мати обов'язки, пов'язані з розслідуваннями (наприклад притягнення підлеглих до дисциплінарної відповідальності). Це також передбачено в міжнародному кримінальному праві³⁹ та міжнародному гуманітарному праві⁴⁰.

ДОКУМЕНТУВАННЯ

45. «Документування» інформації охоплює збір, запис та зберігання інформації, пов'язаної з військовими операціями. Це безперервний процес, мета якого виходить за межі збору інформації для можливого розслідування.

ДОПОВІДАННЯ

46. «Доповідання» – передавання відомостей про інцидент після безпосереднього спостереження, отримання інформації від підлеглих або через процеси документування, або з повідомлень зі сторони.

ІНЦИДЕНТ

47. У широкому сенсі «інцидент» – це будь-яка подія, ситуація або сукупність обставин, які можуть вимагати проведення розслідування, оскільки спричиняють стурбованість з приводу можливого порушення міжнародного гуманітарного права. Це також може бути несподівана або небажана подія, яка не спричиняє негайного занепокоєння з приводу можливого порушення, однак, враховуючи обставини, може вимагати проведення розслідування (наприклад, якщо вона вказує на те, що правила застосування сили є неналежними, на недостатню підготовку операцій із утримання під вартою, або на технічну несправність зброї), навіть якщо порушення не було, усе це може призвести до порушень у майбутньому.

---

³⁶ ДП I (прим. 6 вище), ст. 87(3).

³⁷ ДП I (прим. 6 вище), ст. 86(2). Див. також Дослідження звичаєвого права МКЧХ (прим. 6 вище), Норма 153.

³⁸ Дослідження звичаєвого права МКЧХ (прим. 6 вище), Норма 153.

³⁹ Див. Статут МКС (прим. 7 вище), ст.28.

⁴⁰ Див. Дослідження звичаєвого права МКЧХ (прим. 6 вище), Норми 152 і 153.

48. Про інцидент може стати відомо через повідомлення по військових каналах командування збройних сил, від інших державних органів, або про нього може бути повідомлено зі сторони. Терміни «внутрішній» (про доповідання) і «сторонній» (про повідомлення) використовуються в усьому тексті для проведення відмінності між доповіданням про порушення за допомогою власних каналів «всередині» збройних сил та інших державних органів, з одного боку, і повідомленнями, що надходять «зі сторони», наприклад від представників цивільного населення, міжнародних або громадських організацій тощо (детальніше див. Керівні принципи 4 і 5 нижче).
49. На внутрішньому рівні інциденти можуть охоплювати як інциденти, про які потрібно доповідати (повідомляти вищі органи для оцінки або вжиття інших заходів), так і інциденти, які не потребують доповідання (щодо яких командир може вживати заходів, наприклад за допомогою дисциплінарних процедур). Це окреме питання, яке не стосується того, чи задокументований інцидент, чи ні.

ОЦІНКА

50. Термін «оцінка» використовується для опису процесу, що веде до прийняття рішення про дії, які повинні бути вчинені у відповідь на інцидент, незалежно від того, по яких каналах – внутрішніх або зовнішніх – про нього стало відомо.
51. Мета оцінки – визначити, чи потрібне розслідування, і якщо так, то якого типу, або, залежно від обставин, чи потрібно більше фактів для прийняття рішення про початок розслідування і його тип.
52. Оцінка може набувати різних форм і, зазвичай, має нелінійну природу: вона може бути розпочата за рішенням однієї людини або бути результатом багатьох рішень, прийнятих послідовно або одночасно, за участю різних зацікавлених сторін.

РОЗСЛІДУВАННЯ

53. Термін «розслідування» використовується для позначення діяльності, спрямованої на встановлення фактів, пов'язаних з інцидентом, з метою визначити відповідальність окремих осіб та/або держави за можливе порушення міжнародного гуманітарного права. Проведені заходи і передбачена процедура будуть включати слідчі дії.
54. У межах цього широкого визначення поняття «розслідування» у керівних принципах проводиться відмінність між двома видами розслідувань: кримінальним та адміністративним.

КРИМІНАЛЬНІ РОЗСЛІДУВАННЯ

55. Кримінальне розслідування – це розслідування, спрямоване на встановлення обставин інциденту, з метою визначити осіб, що можуть підлягати індивідуальній кримінальній відповідальності за поведінку, заборонену законом, і кримінальному покаранню, застосування якого може вимагатися. Щодо аспектів відповідальності держав див. Керівні принципи 7⁴¹ і 14 нижче.

---

⁴¹ Див. п.134 нижче.

56. Як зазначалося, відповідно до міжнародного гуманітарного права держави зобов'язані переслідувати в судовому порядку осіб, підозрюваних у скоєнні воєнних злочинів. Внутрішньодержавне законодавство не може звільнити державу від необхідності виконання її міжнародно-правових зобов'язань, зокрема і передбачених міжнародним гуманітарним правом.
57. На практиці у багатьох держав перелік діянь, які можуть бути вчинені під час збройного конфлікту, за які передбачена кримінальна відповідальність на національному рівні, набагато ширший за перелік воєнних злочинів, що закріплені у міжнародному гуманітарному праві⁴². Хоча кримінальні розслідування повинні проводитися за фактами скоєння всіх кримінальних правопорушень, ці керівні принципи фокусуються лише на розслідуванні кримінальних правопорушень, що кваліфікуються як воєнні злочини за міжнародним гуманітарним правом. Слід зазначити, що в деяких національних правових системах кримінальні покарання передбачені також за певні діяння, які становлять дисциплінарні правопорушення⁴³.

АДМІНІСТРАТИВНІ РОЗСЛІДУВАННЯ

58. Адміністративне розслідування – це розслідування, спрямоване на встановлення обставин інциденту, з метою визначити, чи було порушення міжнародного гуманітарного права, що не є кримінально караним, і розглянути питання відповідальності окремих осіб та/або держав, яка може настати.
59. Адміністративні розслідування – один зі способів, за допомогою якого держави можуть виконувати своє зобов'язання запобігати порушенням міжнародного гуманітарного права, які не є воєнними злочинами.⁴⁴ Такий тип провадження може застосовуватися до кримінального розслідування, паралельно з ним або після нього, наприклад для вирішення питань, пов'язаних з інцидентом, які мають не кримінальний, а оперативний, установчий або дисциплінарний характер.
60. У деяких національних системах певні адміністративні розслідування навмисно унеможливають встановлення індивідуальної відповідальності за інцидент (наприклад, для того, щоб спонукати до відвертості тих, хто був залучений).⁴⁵ Однак для цілей цих керівних принципів адміністративні розслідування охоплюють процедури, спрямовані, серед іншого, на встановлення індивідуальної, некримінальної відповідальності за інцидент. На практиці такі процеси можуть набувати різних форм.

---

⁴² У більшості випадків ці злочини розглядаються як внутрішньодержавні злочини, а не як порушення міжнародного гуманітарного права. Приклади охоплюють криміналізацію невжиття можливих запобіжних заходів під час нападу, мародерства, крадіжки, нападу без обтяжуючих обставин, захоплення об'єктів культурних цінностей або військових трофеїв.

⁴³ Термін "дисциплінарне правопорушення" має різні додаткові значення в різних слідчих системах; у керівних принципах не робиться спроби охопити весь спектр можливих дисциплінарних порушень відповідно до внутрішньодержавного законодавства або механізмів вживання заходів у зв'язку з ними. Див. коментар до Керівного принципу 12.

⁴⁴ Див. пункти 13-16 вище.

⁴⁵ Такі процедури часто спрямовані на виправлення помилки, спричиненої людським чинником, або виявлення несправного обладнання та запобігання повторенню, а не на покладання відповідальності за інцидент на конкретних осіб.

ЗДІЙСНЕННІСТЬ

61. Поняття «здійсненність» вживається щодо дій, які практично здійсненні або практично можливі з урахуванням усіх обставин, які переважали в той час, включно з гуманітарними та військовими міркуваннями.⁴⁶ Цей стандарт особливо важливий у ситуаціях збройного конфлікту, коли можлива швидка зміна обставин (наприклад перешкоджання доступу до місця інциденту або допиту свідків). Стандарт здійсненності повинен застосовуватися сумлінно і не може використовуватися як перешкода для проведення розслідування як такого, оскільки можливість проведення певних слідчих дій повинна існувати завжди. Там, де доречно, у коментарі до керівних принципів буде вказано, що саме може бути необхідно взяти до уваги під час оцінки здійсненності.

СИСТЕМНІ ПРОБЛЕМИ

62. Проблема вважається системною, якщо основні причини інциденту, ймовірно, призвели або можуть призвести до подальших інцидентів. Системні проблеми можуть виникнути в одному підрозділі, у декількох підрозділах і на будь-якому рівні збройних сил. Розслідування системних проблем може бути частиною обов'язку щодо запобігання або припинення порушення міжнародного гуманітарного права, запобігання його повторенню та/або вжиття відповідних заходів, щоб виправити становище. Системні проблеми можуть проявитися без чийогось умислу вчинити порушення або без вини, яку можна було б покласти на конкретну особу або орган.

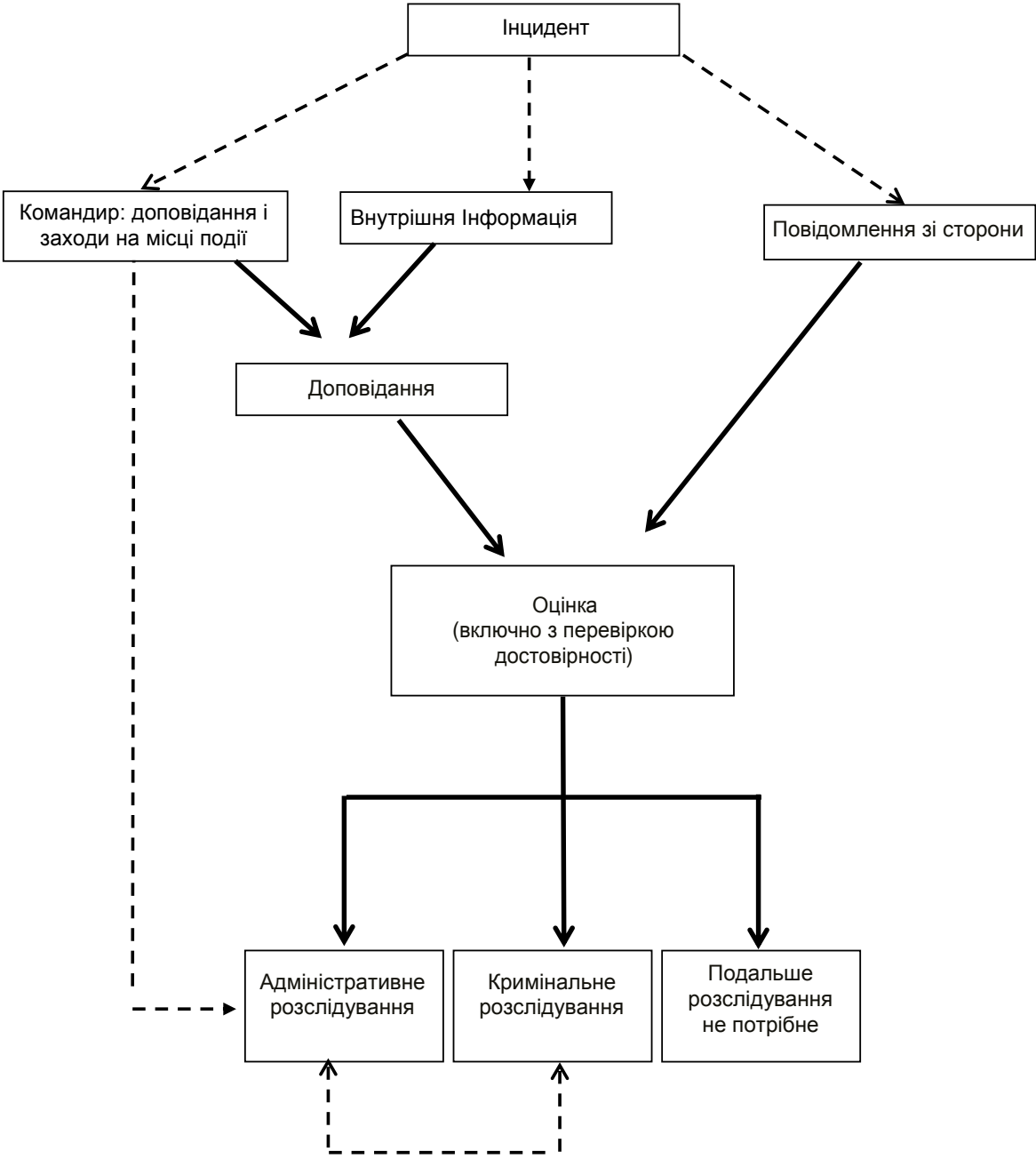
ПОРУШЕННЯ ВНАСЛІДОК ПОЛІТИЧНИХ УСТАНОВОК

63. Порушення внаслідок політичних установок – це вид системної проблеми, і вони часто пов'язані з численними та/або серйозними діями, що суперечать міжнародному гуманітарному праву. Можна виділити два сценарії. У першому випадку причина інциденту – або інцидентів – полягає у явній або неявній політичній установці порушувати міжнародне гуманітарне право. У другому випадку йдеться про умисне нехтування поточними доповіданнями, повідомленнями та/або інформацією про порушення міжнародного гуманітарного права.

---

⁴⁶ Див. Sandoz, Y., Swinarski, C., Zimmermann, B. (eds.), Commentary to the Additional Protocols of 8 June 1977 to the Geneva Conventions of 12 August 1949 [далі “Коментар МКЧХ до ДП I”], Martinus Nijhoff (1987) to Article 57 API, para 2198.

РОЗСЛІДУВАННЯ: ПОСЛІДОВНІСТЬ ДІЙ

КЕРІВНІ ПРИНЦИПИ

I ЗАПУСК ПРОЦЕДУРИ РОЗСЛІДУВАННЯ

64. У цьому розділі розглядаються кроки, що передують розслідуванню і необхідні для його початку: від документування перебігу військових операцій до оцінки необхідності проведення розслідування. Ці перші кроки матимуть вирішальне значення для ефективності подальшого розслідування.
65. **Керівний принцип 1** стосується документування перебігу військових операцій. Дії з документування відокремлені від процесу розслідування, оскільки вони мають здійснюватися незалежно від будь-якого інциденту. У разі інциденту документування буде важливою передумовою для багатьох подальших слідчих дій.
66. **Керівні принципи 2-5** стосуються кроків, які необхідно зробити одразу після інциденту. У керівних принципах розглядаються заходи, які необхідно вжити на місці інциденту, вимоги щодо доповідання, а також процедури доповідання по внутрішніх каналах та повідомлень зі сторони.
67. **Керівний принцип 6** описує процес оцінки. Це процес, у межах якого, поміж іншим, приймається рішення, чи починати розслідування за фактом інциденту (незалежно від того, по яких каналах – внутрішніх чи зовнішніх – про нього стало відомо). У керівному принципі розглядаються обставини, за яких має бути розпочато кримінальне або адміністративне розслідування, а також інші можливі результати оцінки.

КЕРІВНИЙ ПРИНЦИП 1: ДОКУМЕНТУВАННЯ

Документування військових операцій має відбуватися якомога швидше. Обсяг документування може залежати від можливості зробити це в конкретних обставинах.

КОМЕНТАР:

68. «Документування» інформації охоплює збір, запис та зберігання інформації, пов'язаної з військовими операціями («фіксація» інформації). За межами розслідувань воно слугує для оцінки наслідків операційної діяльності, дає змогу аналізувати накопичений досвід і виявляти системні проблеми. Усе це зі свого боку може підвищити ефективність діяльності збройних сил і сприяти успіху майбутніх операцій. Важливо, щоб планування військових операцій також відображалось у процесі документування.
69. Наприклад, потрібно документувати випадки незапланованого застосування сили або несподівані/небажані наслідки застосування сили; втрати серед цивільного населення (вбиті/поранені); факти пошкодження чи руйнування майна; перебіг операцій з затримання і утримання під вартою; відомості про заплановані результати і про наслідки операцій. Передовою практикою є документування спеціальних розпоряджень, правил застосування сили, які діють в межах конкретної операції, пам'яток для військовослужбовців, тактичного керівництва, відомостей про проведену підготовку, інформації про осіб, які беруть участь у процесах прийняття рішень, і оперативної обстановки.

70. Командні структурні підрозділи повинні забезпечити, щоб здійснювалось документування. Реалії збройного конфлікту можуть ускладнити документування, тому обсяг і способи практично здійсненого документування будуть відрізнятися залежно від обставин. Враховуючи важливість збору інформації, пов'язаної з військовими операціями, критерій здійсненості не повинен використовуватися як привід відмовитись від документування, але в зв'язку з цим може знадобитися визначення пріоритетів стосовно розподілу ресурсів.
71. У контексті розслідувань процес документування має важливе значення для визначення того, чи необхідно проводити розслідування у зв'язку з інцидентом. Фіксація інформації допомагає встановити обставини подій і чи були вжиті належні заходи під час інциденту. Така інформація, поміж іншим, буде мати важливе значення для реагування на внутрішнє доповідання або повідомлення зі сторони, які можуть надійти після інциденту, зокрема такого, який спочатку не вважався проблемним.
72. Задokumentована інформація, що стосується інциденту, повинна містити відомості про те, що сталося, які дії були вчинені, ким і де, а також час, дату і дані про підрозділ (підрозділи), причетний до інциденту. Необхідно записувати всі випадки затримання та утримання під вартою осіб⁴⁷. Прикладами різних форматів для документування інформації є: опитування після повернення з завдання, розбір дій, доповідання про контакти з супротивником, доповідання про виконання завдання, дані, накопичені оперативними центрами, журнали обліку дій щодо утримання під вартою, журнали реєстрації нанесених ударів, повідомлення, що передаються з використанням електронних засобів, і дані про намічені цілі. Деякі з цих записів генеруються автоматично, і в такому разі документування буде означати лише збереження інформації.
73. Інформація може бути записана у письмовому вигляді, у вигляді фотографій, на аудіо-, відео- або електронних носіях. Вона повинна зберігатися з належною увагою до питань захисту даних і конфіденційності та, якщо потрібно, архівуватися у відповідних умовах з можливістю вилучення в разі потреби.
74. Інформація повинна фіксуватися якомога швидше з урахуванням оперативної обстановки. Це означає, що часові обмеження для документування цілеспрямованих (заздалегідь спланованих) операцій і динамічних операцій (які здійснюються у відповідь на вимоги чи можливості, продиктовані обставинами) можуть відрізнятися.
75. Належна підготовка та керівні вказівки мають вирішальне значення для успіху документування та повинні надаватися особам, які мають відповідні повноваження у цій сфері. Навчання ефективному документуванню повинно входити в тренувальні заходи до початку збройного конфлікту або розгортання сил. Особам, яким доручено займатися документуванням інформації, можуть знадобитися особливі оперативні знання і досвід, щоб вони могли безпомилково розпізнати причини і наслідки інциденту. Навчання повинно охоплювати ознайомлення з тим, яка інформація корисна для потреб документування, і як його слід проводити.
76. Військові статuti повинні визначати осіб, яким доручено займатися документуванням. Процедури документування повинні бути пристосовані до здібностей тих, хто буде його здійснювати (наприклад до їхнього рівня грамотності), і умов, у яких їм доведеться працювати (наприклад наявного обладнання та технологій). Строки, а також процедури збереження цілісності задokumentованої інформації та її зберігання, також повинні бути встановлені заздалегідь.

---

⁴⁷ Див. також пункт 108 нижче.

77. Низка підрозділів можуть мати матеріали, що стосуються військової операції, такі як аерофотознімки, перехоплені розвідувальні дані або інформація про переміщення затриманих осіб з місця захоплення в місце утримання під вартою. У разі інциденту відповідному підрозділу може знадобитися зв'язатися з іншими підрозділами, які можуть володіти додатковою інформацією такого характеру. У багатонаціональних військових операціях процедура обміну інформацією про можливі інциденти повинна бути встановлена заздалегідь – у межах розумних очікувань – з урахуванням складнощів, пов'язаних з перевіркою на достовірність наданих відомостей та рівнем секретності задокументованої інформації.

КЕРІВНИЙ ПРИНЦИП 2: ДІЇ НА МІСЦІ ІНЦИДЕНТУ

За умов відсутності більш уповноважених представників органів влади, командир, присутній на місці інциденту, повинен вжити всіх можливих заходів для забезпечення отримання та збереження відповідної інформації та доказів.

КОМЕНТАР:

78. Отримання і збереження інформації та доказів має ключове значення для встановлення, що відбулось порушення міжнародного гуманітарного права, і може бути настільки ж важливим для встановлення факту відсутності порушення. Певні кроки, такі як збір доказів, значною мірою залежать від експертних та оперативних дій. Тому від командира може вимагатися виконання певних запобіжних заходів, таких як гарантування безпеки місця події, документування його фотографіями, малюнками, відеозаписом або аудіоописом, збір і збереження інших доказів, ідентифікація можливих жертв і свідків, а також збір свідчень від них і особового складу власних збройних сил.
79. Командири на місці події повинні пройти спеціальну підготовку і знати, які дії слід вжити на місці інциденту, щоб зібрати і зберегти докази для будь-якого потенційного розслідування. Хоча слід визнати, що це завдання є додатковим до основної ролі командира, у деяких випадках воно буде необхідним для виконання, і до того ж належним чином⁴⁸. Командири повинні у всіх випадках отримувати інструкції про те, як не зірвати можливе розслідування. Їм повинна надаватися базова інформація про приймання-передачу та збереження доказів, і як поводитися з потенційними жертвами і свідками.
80. Очікування, покладені на командира, повинні відповідати тому, що є здійсненним з урахуванням обставин, зокрема конкретне завдання підрозділу, доступність відповідного об'єкта, безпекову ситуацію і наявні ресурси⁴⁹.
81. За наявності підозри про злочинну поведінку слід якомога швидше залучати військові або цивільні правоохоронні органи, які мають відповідні повноваження для виконання таких завдань, – якщо такі створені. Дії командира на місці події не повинні перешкоджати оперативному залученню таких слідчих органів.

---

⁴⁸ Коментар МКЧХ до ДП I (прим. 46 вище), ст.87, пункт 3563.

⁴⁹ У цьому контексті див. також п. 133 керівних принципів нижче.

КЕРІВНИЙ ПРИНЦИП 3: ДОПОВІДАННЯ

Про будь-який інцидент командир повинен негайно доповісти компетентному органу для проведення оцінки.

КОМЕНТАР:

82. «Доповідання» – передавання відомостей про інцидент після безпосереднього спостереження, отримання інформації від підлеглих або через процеси документування, або з повідомлень зі сторони. Мета доповідання – привернути увагу до інциденту, що у такий спосіб може запустити перші кроки розслідування.
83. Військові командири мають правове зобов'язання повідомляти про порушення міжнародного гуманітарного права компетентному органу (див. Керівний принцип 6). Загалом, можна визначити три типи випадків, про які потрібно доповісти: i) інциденти, про які необхідно повідомляти, оскільки вони пов'язані з діями, що можуть становити воєнні злочини відповідно до міжнародного гуманітарного права, такі як убивство військовополонених, навмисні і прямі напади на цивільних осіб, віроломство; ii) інциденти, у яких немає очевидного порушення міжнародного гуманітарного права, але обставини яких вказують на те, що порушення могло статися, наприклад, невжиття запобіжних заходів під час нападу; та iii) ситуації, які не пов'язані з порушенням міжнародного гуманітарного права, однак вимагають доповідання з юридичних і оперативних причин, наприклад, затримання осіб і утримання їх під вартою. Передовою практикою, що застосовується у деяких правових системах, є визначення більш широкого кола ситуацій, які також можуть вимагати доповідання⁵⁰.
84. Військові статuti часто містять вказівки щодо дій або інцидентів, про які варто доповісти; деякі перераховують і дають визначення конкретних прикладів «інцидентів, про які потрібно доповісти», що може бути гарним прикладом оперативного виконання зобов'язань командирів щодо доповідання⁵¹.

---

⁵⁰ Див. примітку 51 нижче.

⁵¹ Приклади інцидентів про які доповідають, або аналогічні інциденти:

- Аргентина: командири зобов'язані повідомляти про порушення Конвенцій і Протоколу I, якщо це необхідно, компетентним органам. [Manual de Derecho Internacional de los Conflictos Armados, 2010, para 2.06, p. 37].
- Австралія: "інциденти, про які потрібно повідомляти" включають обґрунтовану підозру у вчиненні дисциплінарного проступку (за винятком незначних дисциплінарних питань); обґрунтовану підозру у вчиненні кримінального правопорушення; усі випадки смерті, серйозного травмування, зникнення цивільної особи; смерть, серйозне травмування або зникнення "комбатанта противника", що затриманий або під фактичним контролем. [DOD, Defence Instructions (General), Admin 45-2: The reporting and management of notifiable incidents, para 6].
- Бурунді: кожен військовослужбовець зобов'язаний повідомляти про порушення міжнародного гуманітарного права [Règlement sur le DIH, 2007, para VIII.2.1].
- Канада: офіцери повинні "повідомляти відповідний орган про будь-яке порушення відповідних статутів, положень, правил, наказів та інструкцій, що регулюють поведінку будь-якої особи, що підпадає під дію Кодексу службової дисципліни, коли офіцер не може належним чином впоратися з цим питанням." [Queen's Regulations and Orders 4.02 (1)].
- Франція: інциденти, про які військові органи повинні повідомляти вищі інстанції, включають 16 категорій "серйозних інцидентів" ["Evengrave"], включно з серйозними випадками, звинуваченнями у вчиненні кримінальних правопорушень та інцидентами, що спричиняють занепокоєння через їхній характер, причетних осіб або можливі наслідки. [Bulletin Officiel des Armées, Instruction N° 1950/DEF/CAB/SDBC/CPAG fixant la conduite à tenir par les autorités militaires et civiles en cas d accidents ou d incidents survenus au sein du ministère de

85. У багатьох державах усі військовослужбовці зі складу збройних сил (а не лише командири) зобов'язані доповідати про інциденти. Закріплення такого зобов'язання на законодавчому рівні або у військових статутах є прикладом передової практики. Доповідання від підлеглих може слугувати додатковим джерелом інформації про порушення, що дасть змогу командирі виконати своє правове зобов'язання щодо доповідання про інциденти компетентному органу для проведення ним оцінки.
86. Командир повинен забезпечити наявність процедур доповідання та слідкувати за їх виконанням⁵². Командири повинні бути проінформовані про механізми подавання доповідей до початку збройного конфлікту або розгортання сил із чіткими критеріями, про що варто доповідати, які деталі повідомляти, коли і кому. Невиконання обов'язку щодо доповідання про інцидент не може залишатись без уваги і, у окремих випадках, має призводити до покарання.

---

la défense ou des établissements publics qui en dépendent (6 février 2004)].

- Мексика: командири зобов'язані [...] запобігати будь-яким порушенням [Женевських конвенцій і Протоколу I], припиняти їх і, у разі необхідності, повідомляти про них компетентним органам. [Manual de DIH para el ejército YFAM, 2009, para 173].
- Нідерланди: ставши свідком можливого порушення міжнародного гуманітарного права, персонал Міністерства оборони зобов'язаний повідомити про це Королівську військову поліцію; командир зобов'язаний повідомити Королівську військову поліцію про будь-який злочин, вчинений його підлеглими; про будь-яке застосування сили у військових операціях має бути повідомлено командним структурним підрозділам. Уповноважений командир повинен доповісти про подальші дії по командній вертикалі. Копія цього звіту надсилається до державної прокуратури через Королівську військову поліцію. [2nd Turkel Report (above note 30) Annex, pp. 925-930].
- Перу: повідомляти про дії або факти, що є воєнними злочинами, і забезпечувати кримінальну і дисциплінарну відповідальність за такі злочини, вчинені начальниками і підлеглими, із застосуванням ст. 87 Додаткового протоколу I до Женевських конвенцій. [Manual para las fuerzas armadas, 2010, C. 222].
- Південна Африка: всі солдати повинні знати, що вони зобов'язані повідомляти про воєнні злочини, які є порушенням міжнародного права збройних конфліктів. Зазвичай доповідати потрібно безпосередньому командирі. Доповісти про порушення також можна військовій поліції, офіцеру військово-юридичної служби або капелану. [Revised Civic Education Manual, 2004, para 58].
- Сполучене Королівство: приклади злочинів, віднесених до 2 розряду (про які повідомляється Військовій поліції), включають вбивство, ненавмисне вбивство, викрадення людей, нанесення тяжких тілесних ушкоджень, жорстоке поводження з дітьми, вбивство дітей, серйозні порушення, погрозу зброєю в громадських місцях, грабіж, катування, деякі терористичні акти, воєнні злочини, злочини проти людяності, геноцид. [Armed Forces Act (2006), Section 113; Schedule 2 offences as defined, pp. 198-200].
- США: Інциденти, про які необхідно повідомляти: "можливе, підозрюване або ймовірне порушення права війни, про яке є достовірна інформація, або дії під час військових операцій, які не є ситуацією війни, що становило б порушення права війни, якби сталося під час збройного конфлікту." [Chairman of the Joint Chief of Staff Instruction, Implementation of the DOD Law of War Program, CJCSI 5810.01D (2010) para 6(f)(4)(e)(2)CJCS; DoD Instruction 6055.07, "Accident Investigation, Reporting, and Record Keeping" (3 October 2000) Table 10 "Special Reporting Group Notification Requirements"].

⁵² Зобов'язання командира доповідати прямо передбачені в міжнародному гуманітарному праві та в багатьох військових статутах. Див. ДП I (прим. 6 вище), ст.87(1); Дослідження звичаєвого права МКЧХ (прим. 6 вище), коментар до Норми 153 і практику держав щодо Норм 153 і 158; ICTY: *Prosecutor v Vujadin Popović et al*, *Appeals Chamber Judgment*, 30 January 2015 (IT-05-88-A), para. 1932–1941; *Prosecutor v Delalić*, *Judgment*, Case NO IT-920210T, 16 November 1998, para. 770; Міжнародний кримінальний суд [далі "МКС"]: *Прокурор проти Жан-П'єра Бемби Гомбо*, рішення Судової палати III (21 березня 2016 р.), пункт 727.

87. Варто нагадати, що невиконання належних заходів щодо можливих воєнних злочинів може стати причиною індивідуальної кримінальної відповідальності командира. Обов'язок доповідати може розглядатися як особливо важливий крок щодо цього.
88. Залежно від обставин, інформація, про яку доповідається, повинна містити відомості про те, що сталося, які дії були вчинені, ким і де, час і дату події, дані про причетний підрозділ (підрозділи), а також іншу інформацію та/або подробиці, про які командир міг бути проінформований, або свідком яких він був особисто. Зобов'язання щодо доповідання про інцидент повинно виконуватися у найкоротші терміни, з урахуванням конкретних обставин, включно з наявними засобами зв'язку.
89. Інформація, про яку потрібно доповідати, має передаватися особі або органу, компетентному проводити оцінку, – конкретний отримувач буде залежати від національної системи. Зазвичай це буде робитися «вгору» по ієрархії командування. Варто наголосити, що вибір компетентного органу може залежати від характеру інциденту, а також може змінюватися після передавання інформації та з'ясування фактів. Важливо зазначити, що зобов'язання доповідати про інциденти зберігається доти, доки не буде досягнутий відповідний рівень оцінки (докладніше див. Керівний принцип 6).
90. Існують певні види порушень міжнародного гуманітарного права, за які не передбачається кримінальної відповідальності, щодо яких відповідно до внутрішньодержавного законодавства командир може бути компетентною інстанцією (Див., наприклад, Керівний принцип 12). У таких випадках все одно бажано виконувати це зобов'язання, доповівши про ситуацію: доповідь командира буде використано для отримання інформації і узагальнення досвіду на майбутнє, а не для направлення в компетентний орган для оцінки⁵³.

КЕРІВНИЙ ПРИНЦИП 4: ДОПОВІДАННЯ ПРО ПОРУШЕННЯ ПО ВНУТРІШНІХ КАНАЛАХ

Повинен існувати внутрішній процес, що дає змогу особам, які не обіймають командні посади, доповідати про інциденти по внутрішніх каналах – у командні інстанції або відповідні правоохоронні органи, якщо такі створені. Необхідно забезпечити можливість доповідати про інциденти, не побоюючись відплати.

КОМЕНТАР:

91. Не лише командири, які, як зазначалося вище, безсумнівно несуть зобов'язання щодо доповідання, але й інші особи повинні мати можливість повідомляти про інциденти, які, на їхню думку, свідчать про порушення міжнародного гуманітарного права. Сюди повинні входити всі військовослужбовці, цивільні службовці і персонал, який працює за контрактом у підпорядкуванні командування збройних сил. Військові повинні мати в своєму розпорядженні внутрішній процес доповідання до компетентних органів, щоб забезпечити проведення належної оцінки необхідності проведення розслідування. Доповіді, які надходять по внутрішніх каналах, можуть також містити інформацію про інцидент, який командир на той час не вважав проблемним.

---

⁵³ Наприклад, командир зауважує, що його підлеглі не дотримуються вимоги про роздільне утримання чоловіків і жінок в місці тримання під вартою, і проводить розслідування причин порушення, щоб припинити його і запобігти повторенню. Командир є компетентною інстанцією для припинення порушення через проведення розслідування, але також доповідає інформацію, зокрема й про вжиті коригувальні заходи, по командній вертикалі до відома.

92. Процес доповідання про інцидент по внутрішніх каналах повинен бути доступним і ефективним, щоб давати змогу збройним силам вживати подальших заходів щодо припинення, запобігання або виправлення можливих порушень закону. Такий процес може також сприяти підвищенню операційної ефективності за допомогою підтримки дисципліни щодо дотримання правил, яка вимагається від усіх військово-вслужбовців, – це свідчить про належне функціонування будь-яких збройних сил. Отже, військові статuti або інші відповідні нормативні документи повинні включати положення, що роз'яснюють процедуру, за якою особи, які не обіймають командні посади, можуть доповідати про інциденти, які, на їхню думку, свідчать про порушення міжнародного гуманітарного права.
93. З огляду на структурні особливості збройних сил, процедури доповідання по внутрішніх каналах не будуть ефективними, якщо не буде забезпечено захист осіб, які доповідають (за винятком випадків недобросовісності). Це можуть бути гарантії того, що особи, які повідомляють про інциденти, не будуть звільнені, притягнуті до дисциплінарної відповідальності, понижені в званні та не зазнають інших заходів примусу або покарання внаслідок доповідання. «Внутрішні» доповідання можуть потребувати перевірки на достовірність, але така перевірка повинна захищати особу, яка доповідає, особливо від неправомірних дій безпосереднього керівництва.
94. Як уже згадувалося, зазвичай очікується, що у випадку доповідання по внутрішніх каналах доповідь буде передаватися по командній вертикалі. За певних обставин людина може не бажати доповідати своєму безпосередньому командирі (наприклад тому, що останній був причетний до інциденту) або йому заборонено доповідати безпосередньо вище командній вертикалі, тобто командирі свого командира. Вказівки щодо доповідання у таких випадках мають бути конкретизовані у відповідних військових статутах. За таких обставин одним із можливих варіантів було б дозволити доповідати про подію не “вгору”, а “вбік” – іншому командирі, що знаходиться на тому ж рівні, що й безпосередній керівник особи, котра доповідає про інцидент (наприклад командирі іншої роти в тому ж батальйоні), аби забезпечити належну увагу до всіх інцидентів.
95. Деякі держави дозволяють окремим особам безпосередньо доповідати правоохоронним органам, що займаються питаннями застосування військового права, таким як військова або цивільна поліція.

КЕРІВНИЙ ПРИНЦИП 5: ОТРИМАННЯ ПОВІДОМЛЕНЬ ЗІ СТОРОНИ

Необхідно передбачити доступні та ефективні процедури отримання повідомлень про інцидент зі сторони.

КОМЕНТАР:

96. Органи військового управління та/або відповідні державні органи повинні забезпечити доступні та ефективні процедури для отримання повідомлень про інциденти зі сторони. Повідомлення, які надходять ззовні збройних сил, можуть виявитися цінним джерелом інформації: наприклад, вони можуть привернути увагу до фактів, які, можливо, не були помічені військовими, прояснити обставини справи, які раніше не були відомі, або дати змогу зрозуміти весь масштаб наслідків військових дій. У деяких випадках повідомлення зі сторони може бути єдиним джерелом інформації про те, що стався інцидент.

97. Порядок отримання військовими або іншими державними органами повідомлень зі сторони, буде варіюватися залежно від таких чинників, як контекст, місце розташування і вид збройного конфлікту. Широкому загалу повинна бути надана інформація про існування відповідних процесів/механізмів в цій сфері, про те, як отримати до них доступ, хто є отримувачем повідомлень і як відстежувати їхній статус.
98. Повідомлення про інцидент можуть надійти від осіб, які безпосередньо або опосередковано постраждали від військових операцій, а також від інших осіб або органів зацікавлених в цьому питанні – національних або міжнародних. Повинні існувати процедури і канали зв'язку, що гарантують безпеку, недоторканність та конфіденційність заявників. Слід передбачити такі проблеми, як мовний бар'єр та інші соціальні та культурні чинники, які можуть вплинути на здатність окремих осіб або органів надати повідомлення, і передбачити можливі рішення. Щодо цього цінним є обмін передовою практикою між підрозділами, службами і військовими.
99. Усі повідомлення потрібно сприймати серйозно, не віддаючи переваги одним джерелам перед іншими. Водночас, можливо, буде потрібно визначити пріоритетність повідомлень: деякі з них вимагатимуть більш ретельної уваги, особливо ті, які вказують на скоєння воєнних злочинів (наприклад, умисних нападів на цивільне населення, мародерства, застосування катування до осіб під вартою, захоплення заручників). Велика кількість повідомлень, пов'язаних з одним і тим самим інцидентом або повторні повідомлення про схожі інциденти, в яких простежується закономірність, мають викликати особливе занепокоєння у зв'язку з системними проблемами або порушеннями, пов'язаними з політичними установками.
100. За можливості збройні сили повинні прагнути активно взаємодіяти з цілою низкою зацікавлених сторін, включно зі збройними силами інших держав (особливо в умовах багатонаціональних військових операцій), органами ООН, міжнародними спостерігачами, неурядовими організаціями та іншими громадськими організаціями, а також засобами масової інформації щодо інформації, яка міститься у повідомленнях. Передовою практикою є створення пунктів зв'язку або залучення посередників для роботи з такими зацікавленими сторонами. Безпосередня взаємодія з МКЧХ має особливе значення, з огляду на мандат організації та її досвід роботи у ситуаціях збройного конфлікту⁵⁴.

КЕРІВНИЙ ПРИНЦИП 6: ОЦІНКА

Доповідання про інцидент, отримані по внутрішніх каналах або повідомлення, які надійшли зі сторони, повинні бути передані відповідному органу для оцінки заходів, які повинні бути вжиті у відповідь на інцидент. Відповідний орган повинен бути уповноваженим розпочати кримінальне та/або адміністративне розслідування, визначити, що жодних слідчих дій не потрібно, або встановити, що для прийняття рішення потрібно більше фактів.

---

⁵⁴ Див. Khairullin, Elem, "5 things that make ICRC confidential information unsuitable for legal proceedings", ICRC Humanitarian Law & Policy (31 January 2019) [доступ за посиланням: <https://blogs.icrc.org/law-and-policy/2019/01/31/5-things-make-icrc-confidential-information-unsuitable-legal-proceedings/>].

КОМЕНТАР:

101. Законодавство або військові статuti повинні встановлювати, кому і які саме доповідання по внутрішніх каналах та/або повідомлення зі сторони про інцидент повинні передаватися для здійснення оцінки. У деяких національних правових системах існує більш ніж один орган, якому такі доповідання та/або повідомлення повинні передаватися для оцінки.
102. Ступінь незалежності та неупередженості органу оцінки, зазвичай, повинна відповідати тяжкості оцінюваного інциденту. Як уже згадувалося, багато держав пояснюють, що існують інциденти певних типів або певного ступеня тяжкості, про які командир повинен повідомляти вище керівництво для здійснення ним оцінки. Така оцінка буде здійснюватись командиром вищим за званням або іншим органом, що може бути визначеним у національному законодавстві. У деяких правових системах командир зобов'язаний передавати доповіді/повідомлення, з яких видно, що було скоєно злочин, у військові або цивільні правоохоронні органи.
103. Орган, який здійснює оцінку, не повинен бути причетним до інциденту. Якщо командир був причетний до інциденту (тобто, якщо він брав у ньому участь, або якщо дії, вжиті командиром у зв'язку з інцидентом, можуть поставити під сумнів його незалежність і неупередженість), законодавство або військові статuti повинні щонайменше передбачати, що отримана по внутрішніх каналах доповідь або отримане зі сторони повідомлення повинні бути передані командиром іншому органу для оцінки.
104. Особа або орган, який приймає рішення з оцінки, повинен мати можливість визначити, чи компетентний він проводити оцінку, і, якщо потрібно, провести перевірку достовірності внутрішньої доповіді або повідомлення зі сторони⁵⁵.
105. Відповідно до національного законодавства держави, орган, який проводить оцінку, має бути уповноважений, якщо потрібно, розпочинати кримінальне та/або адміністративне розслідування і розглянути питання про те, чи може цей інцидент призвести до виникнення системних проблем або порушень внаслідок політичних установок. Особа або орган, якому доручено провести оцінку, може також вирішити, що для прийняття рішення необхідні додаткові факти⁵⁶ або що жодних слідчих дій проводити не потрібно.
106. Після належного проведення оцінки, за результатами якої робиться висновок, що розслідування не потрібне, зобов'язання держави, пов'язані з запобіганням та припиненням порушень міжнародного гуманітарного права вважатимуться виконаними. Водночас законодавство і військові статuti повинні передбачати, що в разі отримання нової інформації (доповідання або повідомлень) про інцидент буде проводитися подальша оцінка.
107. Передовою практикою є передавання результатів оцінки в органи влади, яким може бути доручено відстежувати системні проблеми або порушення внаслідок політичних установок (див. Керівні принципи 13 і 15 нижче).
108. У ситуаціях збройного конфлікту, зокрема під час активних військових дій, може виникнути необхідність визначити пріоритетність того, які інциденти варто розглядати найбільш оперативно на етапі оцінки. Відповідне рішення буде залежати від конкретних обставин, але варто враховувати серйозність інциденту, необ-

---

⁵⁵ Див. п. 114 і 115 нижче.

⁵⁶ Див. п. 116 і 117 нижче.

хідність швидкого реагування і ймовірність повторення. Необхідно зазначити, що міжнародне гуманітарне право передбачає чіткі зобов'язання щодо реагування на інциденти, пов'язані зі смертю або серйозними травмами осіб, що утримуються під вартою⁵⁷.

109. Особа або орган, які приймають рішення за результатами оцінки інцидентів, про які стало відомо по внутрішніх каналах або завдяки повідомленням зі сторони, повинні пройти юридичне навчання або користуватися правовою підтримкою, оскільки це необхідно для виявлення можливих порушень міжнародного гуманітарного права (див. Керівний принцип 16).
110. Важливо, щоб у випадках, коли існують військові або цивільні правоохоронні органи⁵⁸, яким передається доповідь, що надійшла по внутрішніх каналах, або повідомлення зі сторони, такі органи могли самостійно давати рекомендації щодо початку кримінальних та/або адміністративних розслідувань, передавати справи до відповідного органу, або самостійно починати такі розслідування, залежно від обставин, відповідно до внутрішньодержавного законодавства.
111. Орган, який здійснює оцінку, повинен розпочати кримінальне розслідування, якщо є достатні підстави вважати, що було скоєно воєнний злочин (див. пункт 119 і Керівний принцип 7). У деяких державах поріг для відкриття кримінального розслідування може бути нижчим з різних політичних або операційних причин⁵⁹. Як уже згадувалося, держави можуть з аналогічних причин передбачати в межах свого законодавства кримінальну відповідальність за порушення міжнародного гуманітарного права, які не кваліфікуються згідно з його правовими нормами як воєнні злочини⁶⁰. На прийняття рішення щодо необхідності проведення розслідування можуть також впливати положення інших застосовних галузей міжнародного права (зокрема міжнародного права прав людини). Хоча підстави для початку кримінального розслідування у таких випадках не розглядаються в цих керівних принципах, однак потрібно зазначити, що під час прийняття рішення за результатами оцінки необхідно враховувати всю сукупність застосовної правової бази. Вона повинна охоплювати вивчення будь-яких питань відповідальності держав, які можуть виникнути (див. Керівний принцип 14).
112. Орган, який проводить оцінку, повинен розпочати адміністративне розслідування (див. Керівні принципи 12 і 13), якщо обставини інциденту свідчать про те, що скоєно порушення міжнародного гуманітарного права, яке не потребує кримінального розслідування. Навіть якщо порушення не є очевидним, виняткові або несподівані події також можуть вимагати адміністративного розслідування⁶¹. Адміністративні розслідування також можуть бути розпочаті з цілої низки неюридичних причин, таких як оперативні потреби, з метою аналізу отриманого досвіду або підвищення ефективності роботи, які не розглядаються в цих керівних принципах. Якщо орган, який здійснює оцінку, зауважує, що певні види доповідей або повідомлень повторюються протягом певного періоду часу, він повинен мати можливість рекомендувати

---

⁵⁷ ЖК III (примітка 6 вище), ст. 120-121; ЖК IV (примітка 6 вище), ст. 131; МКЧХ, "Керівні принципи щодо розслідування смертей в місцях тримання під вартою" (2013). Див. також інші правові акти, наприклад, Конвенцію проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поведінки і покарання 1984 р., ст. 6; Міжнародну конвенцію про захист усіх осіб від насильницьких зникнень 2006 р., ст. 12.

⁵⁸ Див. пп.126-129 нижче.

⁵⁹ Див. примітку 64 нижче.

⁶⁰ Див. п.57 вище.

⁶¹ Див. визначення інциденту у пункті 47 вище.

проведення адміністративного розслідування можливих системних проблем або порушень внаслідок політичних установок.

113. Орган, який здійснює оцінку, повинен негайно бути залучений до справи, оскільки від цього значною мірою залежить, чи буде інцидент належним чином розслідуваний. Певні дії, вчинені після інцидентів (наприклад повторне використання зброї, яка застосовувалася під час інциденту незабаром після його вчинення, нездатність обмежити доступ до місця події після смерті особи, яка знаходилася під вартою), можуть уповільнити або ускладнити кримінальне розслідування: речові докази можуть бути змінені або переміщені, і їх неможливо буде використати в кримінальному провадженні через внутрішньонаціональні правила процедури і доказування. Тому вкрай важливо, щоб рішення про порушення кримінальної справи приймалося негайно.
114. Повідомлення, які надходять зі сторони, можуть потребувати перевірки на достовірність. Як уже згадувалося, такі повідомлення можуть надходити різними способами і з різних джерел. Встановлення достовірності повідомлення має важливе значення для визначення того, чи надана інформація варта подальшої уваги, тобто, чи повинна вона бути передана для розслідування. Під час оцінки достовірності повідомлень зі сторони (наприклад, з якого джерела надійшло повідомлення, наскільки детально описано інцидент, чи підтверджується ця інформація іншими джерелами) різні чинники можуть бути взяті до уваги, залежно від конкретних обставин. Військові статuti повинні містити чіткі вказівки щодо процесу та критеріїв перевірки повідомлень зі сторони.
115. Важливо зауважити, що визначення достовірності повідомлень зі сторони – це не те саме, що визначення наявності «достатніх підстав» вважати, що було скоєно кримінальне правопорушення. У другому випадку йдеться про стандарт, який використовується для початку кримінального розслідування, тоді як у першому поріг встановлено набагато нижче. Немає необхідності демонструвати, що інцидент, пов'язаний з можливими порушеннями закону, дійсно трапився, – необхідно підтвердити, що саме повідомлення видається достовірним.
116. Якщо для проведення оцінки необхідні додаткові факти, орган з оцінки повинен виконати відповідні дії щодо встановлення додаткових фактів, або делегувати відповідальність за таке виконання.⁶² Збір додаткових фактів для потреб оцінки – процес, відмінний від адміністративних розслідувань. Перша процедура використовується тільки для збору інформації, достатньої для прийняття рішення за результатами оцінки, і може, наприклад, не вимагати офіційного допиту свідків.
117. У всіх випадках діяльність зі встановлення фактів повинна, принаймні, не затримувати і не перешкоджати майбутньому кримінальному розслідуванню, особливо в тому, що стосується роботи з потенційними доказами і збору свідчень потерпілих або свідків.
118. Варто зазначити, що в деяких випадках порушень міжнародного гуманітарного права оцінка може і не знадобитися. Деякі обставини можуть бути настільки очевидними, що можна негайно вжити подальших заходів⁶³.

---

⁶² У деяких національних системах орган, який проводить оцінку, буде залучати для цієї мети орган попереднього розслідування на зразок військової або цивільної поліції.

⁶³ Наприклад, якщо командир бачить, що військовослужбовець використовує емблему Червоного Хреста або Червоного Півмісяця неналежним чином, але припиняє порушення і коригує поведінку солдата до того, як виникнуть будь-які інші наслідки цього діяння (за винятком

II КРИМІНАЛЬНІ РОЗСЛІДУВАННЯ

119. Кримінальне розслідування має бути розпочато, якщо є достатні підстави вважати, що було скоєно воєнний злочин.⁶⁴ Мета кримінального розслідування – встановити факти, пов'язані з інцидентом, з метою встановлення індивідуальної кримінальної відповідальності за поведінку, заборонену законом, а також можливе кримінальне покарання. Права підозрюваних, потерпілих і свідків повинні бути гарантовані від самого початку кримінального розслідування.
120. Керівні принципи 7-10 стосуються принципів ефективного розслідування і того, як вони застосовуються до кримінального розслідування в умовах збройного конфлікту.
121. Керівний принцип 11 стосується гарантій справедливого судового розгляду, які повинні забезпечуватися протягом усього кримінального розслідування.

КЕРІВНИЙ ПРИНЦИП 7: НЕЗАЛЕЖНІСТЬ І НЕУПЕРЕДЖЕНІСТЬ

Незалежний і неупереджений слідчий орган повинен мати змогу проводити кримінальні розслідування, якщо є достатні підстави вважати, що було вчинено воєнний злочин.

КОМЕНТАР:

122. Кримінальне розслідування має бути незалежним і неупередженим. Конкретні способи реалізації цих принципів у межах національної правової системи відрізняються, зокрема залежно від того, який орган проводить розслідування, як описано в пунктах 126 і 127 нижче.
123. Що стосується незалежності, слідчий орган повинен мати змогу проводити розслідування без втручання або впливу з боку інших органів, крім тих, які виконують слідчі або судові функції, а також не побоюючись відплати і не розраховуючи на заохочення за будь-який зроблений висновок, рекомендацію або прийняте рішення.
124. Якщо говорити про неупередженість, слідчий орган не повинен мати особистої упередженості або конфлікту інтересів щодо справи, що розглядається.
125. Відповідно до принципів незалежності і неупередженості слідчий орган не повинен бути причетний до інциденту; інакше він повинен вийти з процесу. Це має бути передбачено відповідним законодавством або військовими статутами.
126. У деяких національних правових системах усі розслідування, зокрема й кримінальні, знаходяться в компетенції командира. Однак у деяких подібних випадках юридичні, нормативно-програмні або військові документи визначають певні винятки/застереження стосовно повноважень командира на проведення кримінального розслідування. Наприклад, передбачається, що злочини певного ступеня тяжкості повинні розслідуватися вищим командуванням, або органом, який не входить

випадків, коли це діяння становить замах на віроломство, яке було б воєнним злочином). У тих випадках, коли така поведінка солдата є результатом недостатньої підготовки, може мати місце системна проблема, яку необхідно вирішити. Див. Керівний принцип 13 нижче.

⁶⁴ Див. пункт 111 вище. На національному рівні держави використовують різні стандарти для початку кримінального розслідування, наприклад "розумне переконання", "розумна підозра", "достовірна інформація", "достатні підстави для підозри".

до командної вертикалі. Крім того, передбачається, що певні категорії злочинів (наприклад, насильницькі дії сексуального характеру), незалежно від їхньої тяжкості, повинні розслідуватися органом, що знаходиться поза командною вертикаллю (наприклад, військовим або цивільним правоохоронним органом).

127. В інших національних правових системах усі кримінальні правопорушення знаходяться поза компетенцією командира, щоб забезпечити, що як структурно, так і практично кримінальні розслідування здійснюються з дотриманням принципів незалежності та неупередженості, і щоб вони сприймалися як такі. У цих системах розслідування можливих злочинних діянь завжди має передаватися органу, що знаходиться за межами командної вертикалі, наприклад, військовому або цивільному правоохоронному органу.
128. Для того, щоб кримінальні розслідування були незалежними і неупередженими і сприймалися як такі, у державі повинен існувати правоохоронний орган, який не входить до командної вертикалі (наприклад, військова або цивільна поліція), для проведення розслідувань щодо можливих воєнних злочинів, у вчиненні яких підозрюються особи зі складу збройних сил. Відповідні відомства також будуть володіти необхідним досвідом та знаннями і навичками, необхідними для розслідування особливо серйозних або складних справ, зокрема інцидентів, до яких, як підозрюється, причетні представники командної вертикалі.
129. До структурних гарантій, що сприяють незалежності та неупередженості військового правоохоронного органу⁶⁵, належить порядок призначення його співробітників, їхній строк служби і звання, а також відповідна структура підпорядкування. Крім того, потрібно передбачити заходи та обмеження, які запобігатимуть впливу командування на такий орган.
130. Особи, органи або інші структури, яким доручено проведення кримінальних розслідувань, повинні бути належно підготовлені, оснащені і фінансовані. Так само вони повинні мати можливість збирати і надійно зберігати докази (з належною увагою до питань захисту даних і конфіденційності, а також з дотриманням стандартів прийому-передачі і зберігання доказів), мати доступ до підозрюваних, потерпілих і свідків та можливість опитувати їх, бути забезпеченими судово-медичним обладнанням і володіти навичками в галузі методів здійснення слідчих дій. Вони повинні мати досвід відповідної оперативної діяльності, а також володіти необхідною оперативною інформацією, пов'язаною з інцидентом. Слідчі повинні знати чинну нормативно-правову базу або мати можливість скористатися допомогою юридичних радників.
131. В умовах збройних конфліктів існують особливі чинники, які роблять людей вразливими. Необхідно стежити за тим, щоб особи, які розслідують, наприклад, повідомлення про сексуальне насильство, катування або інциденти, де в ролі потерпілих, свідків або підозрюваних виступають діти, володіли відповідними спеціальними знаннями і досвідом.
132. Забезпечення належного усного перекладу для осіб, які проводять розслідування, має важливе значення. Необхідно, щоб кваліфіковані перекладачі були доступні в разі потреби (див. Керівний принцип 8).
133. У деяких державах діють різні механізми розслідування, залежно від того, чи діють

---

⁶⁵ У цьому пункті йдеться про військові правоохоронні органи з урахуванням спрямованості керівних принципів, але гарантії незалежності і неупередженості, звичайно, рівною мірою будуть застосовуватися і до цивільних правоохоронних органів.

збройні сили на своїй території, чи за кордоном, наприклад, у складі багатонаціональної коаліції або під егідою ООН або регіональних організацій. Те, де вчинено кримінальне правопорушення – на території держави чи за її межами, – може вплинути на здатність слідчого органу (крім випадків, коли в цій ролі виступає командир) діяти (або діяти оперативно), якщо, наприклад, такий орган не розташований в межах території дислокації відповідних збройних сил. Крім того, може постати питання щодо того, хто має юрисдикцію проводити розслідування. Для забезпечення належного проведення розслідувань, аби унеможливити безкарність і гарантувати права підозрюваних, потерпілих і свідків, ці та інші аналогічні питання, які можуть виникнути під час екстериторіальних операцій, слід розглядати до початку збройного конфлікту або розгортання сил.

134. Як зазначалося вище, наслідком вчинення воєнного злочину може бути як індивідуальна кримінальна відповідальність, так і відповідальність держави. Слідчий орган у кримінальному процесі повинен, якщо потрібно, проконсультуватись з юридичними радниками, мати змогу передавати інформацію та/або звертатись з проханням відкрити провадження до відповідного органу, який міг би окремо розглядати та вирішувати можливі питання відповідальності держав (див. Керівний принцип 14). Це має відбуватися незалежно від того, чи було закрито кримінальне провадження.

КЕРІВНИЙ ПРИНЦИП 8: РЕТЕЛЬНОСТЬ

Розслідування має бути ретельним. Необхідно зробити всі можливі кроки для збору, аналізу, збереження та зберігання доказів. Дії, які не можуть бути вчинені, повинні бути задокументовані, а неможливість їх виконання – обґрунтована.

КОМЕНТАР:

135. Принцип ретельності належить до засобів проведення кримінального розслідування, метою якого є встановлення фактів. Він стосується, зокрема, практичних та/або процесуальних кроків, необхідних для забезпечення належного з'ясування фактів. Вони охоплюють збір, аналіз, збереження та зберігання речових та документальних доказів, виявлення та опитування потерпілих, свідків та осіб зі складу збройних сил, які могли бути причетні до інциденту, а також документування та зберігання відповідних свідчень. Також може знадобитися проведення розтинів та інших судово-медичних експертиз. Докази також можуть потребувати належного транспортування.
136. У зв'язку з цим слід нагадати, що під час проведення кримінальних розслідувань необхідне дотримання стандартів доказування в кримінальному процесі, точні правила щодо яких визначаються у національному законодавстві. Хоча може знадобитися певна гнучкість, необхідно слідкувати за тим, щоб зібрані докази були допустимими під час можливого кримінального розгляду. Докази, зібрані без дотримання прав підозрюваних, потерпілих і свідків, можуть мати обмежене застосування або навіть виявитися шкідливими для такого кримінального провадження.
137. Чи можна вважати кримінальне розслідування ретельним, буде залежати від того, чи були за наявних обставин зроблені всі можливі кроки для встановлення фактів. Ступінь ретельності, очікуваної під час розслідування інциденту, який, наприклад, стався на контрольно-пропускному пункті, або в місці тримання під вартою, або після припинення військових дій, буде відрізнятися від того, який є необхідним під час розслідування, що проводиться в зоні активних бойових дій.

138. Проблеми, пов'язані з ретельністю розслідування в збройному конфлікті, можуть охоплювати: доступ, збереження і транспортування доказів; доступ до постраждалих і свідків та проведення допитів⁶⁶; культурні аспекти та міркування щодо прав людини (наприклад, щодо розтину, поховання, ексгумації); тривалі військові дії і неможливість гарантувати безпеку слідчого персоналу. Місце й перебіг військових операцій також можуть мати значення, наприклад, у тих випадках, коли втрачається територіальний контроль над певним районом, що призводить до браку персоналу на місцях. Хоча на шляху ретельного розслідування можуть виникнути ці та інші перешкоди, під час прийняття рішення про доцільність тієї чи іншої дії варто враховувати всі обставини і відшукувати альтернативи.
139. Певні проблеми потрібно передбачити і можна подолати, підготувавшись до них, зокрема завдяки плануванню і підготовці перед початком збройного конфлікту або розгортанням збройних сил. Конкретні способи адаптації слідчих дій до умов збройного конфлікту, коли це дозволяють ресурси, включають використання технологій, наприклад, сканерів для судово-медичної експертизи трупів, якщо культурні звичаї не допускають розтину, використання безпілотних літальних апаратів (БПЛА) для доступу до небезпечних місць подій та збору відеодоказів, використання відеозаписуючої апаратури під час проведення операцій та залучення до слідчого процесу місцевого населення/органів влади, коли це можливо. Якщо потрібне місце знаходиться на непідконтрольній території, можна використовувати задокументовані матеріали оперативного планування для огляду процесу прийняття рішень, а наявні технології можна використовувати для оцінки з повітря наслідків операції. Технології та цифровий зв'язок можуть також використовуватися для подолання певних труднощів, пов'язаних з віддаленістю та проблемами безпеки, наприклад, для забезпечення можливості дистанційної участі постраждалих або свідків.
140. На етапі розслідування може виникнути потреба розставити пріоритети на підставі того, які докази можуть бути зібрані найбільш ефективно і які, ймовірно, будуть найбільш корисні для можливого судового розгляду. Ключова мета таких рішень повинна полягати в тому, щоб встановити, чи містить інцидент злочинну поведінку, аби забезпечити ефективне її припинення. Виділення ресурсів на проведення розслідувань має здійснюватися в належний та розумний спосіб з урахуванням загальної ситуації⁶⁷.
141. Слідчі дії повинні бути задокументовані: зокрема, необхідно фіксувати інформацію про те, які дії були виконані, які дії намагалися виконати, а які не вдалося виконати і чому. Документування, між іншим, допомагає показати ретельність розслідування, якщо згодом виникнуть питання чи сумніви щодо цього.
142. На міжнародному рівні розслідуванню деяких злочинних діянь приділяється пильна увага відповідно як до норм міжнародного гуманітарного права, так і до норм міжнародного права прав людини. ООН і незалежні органи чи процеси з прав людини розробили керівні вказівки з передової практики, зокрема щодо позасудових, сва-

---

⁶⁶ Варто нагадати, що в цій ситуації до постраждалих і свідків можна звертатися і опитувати їх за межами місця інциденту, наприклад внутрішньо переміщених осіб або членів власних збройних сил, які повернулися додому.

⁶⁷ МКС: *Прокурор проти Жан-П'єра Бемби Гомбо*, Рішення по апеляціях (8 червня 2018 р.), № ICC-01/05-01/08 А, пункти 169-170; ICTY: *Prosecutor v Boškoski and Tarčulovski*, Trial Chamber Judgment (10 July 2008), IT-04-82-T, para. 415; *Prosecutor v Orić*, Appeals Chamber (3 July 2008), IT-03-68-A, para. 177; *Prosecutor v Halilović*, Appeals Chamber (16 October 2007), IT-01-48-A, para. 63.

вільних і сумарних страт⁶⁸, катувань⁶⁹, смертей в ув'язненні⁷⁰, випадків сексуального насильства⁷¹ і насильницьких зникнень⁷². Деякі з цих документів не розроблялися спеціально для ситуацій збройного конфлікту, але містять корисні рекомендації щодо того, як проводити ретельні розслідування у разі відповідних порушень.

КЕРІВНИЙ ПРИНЦИП 9: НЕГАЙНІСТЬ

Кримінальне розслідування має бути розпочато негайно після того, як в процесі оцінки встановлено наявність достатніх підстав вважати, що було скоєно воєнний злочин. Процес розслідування повинен здійснюватися без необґрунтованих затримок.

КОМЕНТАР:

143. Кримінальне розслідування має бути розпочато негайно, тому що збір доказів часто можливий тільки одразу після інциденту. Наслідки плину часу добре відомі: обстановка на місці злочину може змінитися, докази можуть зникнути, спогади потьмяніти, свідкам можуть погрожувати, підозрювані можуть вступити в змову. Брак оперативності на початку розслідування може у такий спосіб вплинути на права підозрюваних, потерпілих і свідків. Для забезпечення оперативності будь-якого кримінального розслідування з урахуванням проблем, які можуть виникнути в умовах бойових дій, необхідні достатнє планування, ресурси, персонал і підготовка. Як уже згадувалося, командир на місці події може відіграти ключову роль у отриманні певних видів інформації та доказів (див. Керівний принцип 2).
144. Щойно розслідування розпочато, необхідні подальші дії мають виконуватися без необґрунтованих затримок. Виконання цього стандарту не потрібно прирівнювати до швидкості отримання результатів – воно лише означає, що слідчі дії повинні виконуватися безперервно. Інакше затримки повинні бути належно обґрунтовані. (Наприклад, ефективність розслідування вимагає, щоб під час слідчих дій була проявлена достатня обережність, а деякі кроки, наприклад, судово-медична експертиза, можуть потребувати часу.) Тут також необхідно буде послідовно документувати слідчі дії, щоб продемонструвати, що розслідування було проведено без невиправданих затримок, якщо згодом виникнуть питання і сумніви з цього приводу.

---

⁶⁸ УВКПЛ ООН, Перегляд Посібника ООН з ефективного попередження і розслідування позасудових, свавільних і сумарних страт ("Міннесотський протокол").

⁶⁹ УВКПЛ ООН, Посібник з ефективного розслідування і документування катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання ("Стамбульський протокол") (2004), HR/P/pt/8/Rev.1.

⁷⁰ МКЧХ, "Керівні принципи щодо розслідування смертей в місцях тримання під вартою" (2013).

⁷¹ UK Foreign and Commonwealth Office, "International Protocol on the Documentation and Investigation of Sexual Violence in Conflict" (2nd ed, March 2017).

⁷² International Commission of Jurists, "Enforced Disappearance and Extrajudicial Execution: Investigation and Sanction" (2015) – це радше керівництво для практиків, ніж посібник з розслідування, але містить деякі елементи про особливості розслідування таких злочинів.

145. Варто нагадати, що в міжнародному праві не існує часових обмежень (строку давності) щодо притягнення до відповідальності воєнних злочинців⁷³, а це означає, що кримінальне розслідування може бути розпочато через тривалий час після відповідних подій. Таке розслідування, ймовірно, зіткнеться з особливими перешкодами щодо збору інформації і доказів, що може вплинути на дотримання процесуальних прав підозрюваних, а також потерпілих і свідків. Отже вирішальне значення має належне документування слідчих дій. У випадках, коли розслідування і судове переслідування розпочинаються у зв'язку з воєнними злочинами, скоєними у далекому минулому, принцип ефективності може потребувати ретельного визначення їхніх повноважень та меж.

КЕРІВНИЙ ПРИНЦИП 10: ПРОЗОРИСТЬ

Кримінальне розслідування має бути настільки прозорим, наскільки це можливо з урахуванням обставин.

КОМЕНТАР:

146. Прозорість можна описати як необхідність відкритості, підзвітності та спілкування з зацікавленими сторонами в процесі розслідування. Однак варто визнати, що в обговореннях на міжнародному рівні питання про прозорість кримінальних розслідувань у збройних конфліктах відбуваються зміни.
147. Зазвичай можна виділити два аспекти прозорості в кримінальних розслідуваннях: надання інформації постраждалим і їхнім найближчим родичам про перебіг кримінального розслідування та надання інформації про це широкому загалу з метою відзвітувати перед ним. Широкий загал охоплює міжнародні та національні організації та органи, громадянське суспільство, засоби масової інформації тощо.
148. Завжди, коли це можливо, слідчий орган повинен, беручи до уваги обставини, спілкуватися з постраждалими внаслідок інциденту та їхніми найближчими родичами, та/або адвокатами, якщо такі є. Це може охоплювати: підтвердження отримання повідомлення про інцидент; повідомлення про рішення розпочати розслідування або про відмову його розпочинати (у першому випадку варто зазначити, що розслідування може зайняти деякий час з тих чи інших причин); роз'яснення того, чи триває розслідування; інформування про результати розслідування (включно з його фактичною і правовою основою); роз'яснення рішення про порушення чи не порушення кримінальної справи. Комунікація має бути оперативною, адже це може допомогти зменшити побоювання щодо того, що ніякі дії не вживаються. Передовою практикою є призначення контактних осіб для спілкування з потерпілими та їхніми найближчими родичами.

---

⁷³ ГА ООН, Конвенція про незастосування строку давності до воєнних злочинів і злочинів проти людяності, прийнята і відкрита для підписання, ратифікації та приєднання 26 листопада 1968 року, A/RES/2391; Рада Європи, Європейська конвенція про незастосування строків давності до злочинів проти людяності та воєнних злочинів, 25 січня 1974 року; Статут МКС (примітка 7 вище), ст. 29; Дослідження звичаєвого права МКЧХ (примітка 6 вище), Норма 160.

149. Варто нагадати, що відповідно до міжнародного гуманітарного права сторони збройного конфлікту несуть конкретні зобов'язання щодо осіб, зниклих безвісти або загиблих у результаті збройного конфлікту, зокрема обов'язок надавати членам сім'ї будь-яку інформацію про долю і місцезнаходження таких осіб.⁷⁴
150. Інформація про те, які процедури існують для проведення кримінальних розслідувань, повинна бути доступна широкому загалу⁷⁵. Інформування про результати розслідування є передовою практикою⁷⁶, оскільки це демонструє, що міжнародне гуманітарне право застосовується і його застосування не залишається непоміченим. Це також може допомогти підтримувати або покращувати відносини з цивільним населенням.
151. У тих випадках, коли повідомлення про інцидент надходить від третіх сторін, таких як міжнародні або національні організації та установи, неурядові організації, інститути громадянського суспільства тощо, передовою практикою для збройних сил також є забезпечення відповідних каналів і способів зв'язку. Треті сторони повинні мати доступ до таких каналів, щоб повідомити про інцидент, знати, що їхні повідомлення отримано, і бути поінформованими щодо того, чи вживаються будь-які заходи, зокрема, де це можливо, причини будь-якого рішення щодо цього⁷⁷.
152. Прозорість кримінального розслідування на практиці обмежується внутрішньодержавним законодавством та/або політикою з різних причин, зокрема для гарантування прав підозрюваних, потерпілих і свідків, для безпеки інших поточних розслідувань або з міркувань національної безпеки. Варто зазначити, що інформація, засекречена на етапі розслідування, може бути оприлюднена на стадії судового розгляду.
153. В умовах збройного конфлікту існує ризик надмірного засекречування інформації, зокрема з міркувань національної безпеки. Надмірне засекречування може ускладнити проведення розслідувань, якщо компетентні слідчі органи не мають доступу до інформації, необхідної для проведення ефективного розслідування⁷⁸, а також це може вступати в суперечність з необхідністю забезпечити прозорість кримінального розслідування, про що говорилося вище. Передова практика – існування процедури перегляду рішень про присвоєння грифу секретності, зокрема тоді, коли оскарження такого рішення проводиться під час кримінального провадження. Процес перегляду повинен давати змогу проводити незалежну оцінку міркувань національної безпеки для того, щоб не створювалось перешкод ретельному розслідуванню порушень міжнародного гуманітарного права.

---

⁷⁴ ДП I (прим. 6 вище), ст.32 і 33; Дослідження звичаєвого права МКЧХ (прим. 6 вище), Норми 116 і 117 та коментарі до них.

⁷⁵ Існує ціла низка практичних способів сприяння прозорості інформації про кримінальні розслідування. Комунікація може здійснюватися, наприклад, за допомогою вебсайтів, електронних читальних залів (за необхідності з різними рівнями доступу), читальних залів для доступу до документів тільки на місці для представників засобів масової інформації. Будь-яке редагування документів не повинно робити їх незрозумілими.

⁷⁶ Результати судового розгляду повинні бути оприлюднені (за винятком випадків, передбачених міжнародним правом).

⁷⁷ Варто брати до уваги можливий мовний бар'єр, для того, щоб забезпечити доступність інформації.

⁷⁸ Так засекречування інформації може також вплинути на ретельність розслідування, наприклад, якщо слідчі не мають доступу до інформації, необхідної для встановлення фактів інциденту, зокрема щодо осіб, які можуть бути причетні до нього.

КЕРІВНИЙ ПРИНЦИП 11: ГАРАНТІЇ СПРАВЕДЛИВОГО СУДОВОГО РОЗГЛЯДУ

Під час розслідування, як і на всіх інших стадіях кримінального судочинства, підозрюваним потрібно забезпечити гарантії справедливого судового розгляду.

КОМЕНТАР:

154. Права підозрюваного на справедливий судовий розгляд повинні забезпечуватися на всіх стадіях будь-якого кримінального процесу: з моменту початку розслідування й до винесення остаточного рішення по апеляції. Право на справедливий судовий розгляд – основоположна гарантія міжнародного гуманітарного права⁷⁹ і захищається також правом прав людини⁸⁰. З огляду на значну міжнародну судову практику та інші джерела інформації про різні аспекти цього права, нижче наводиться лише кілька важливих міркувань щодо цього.
155. Деякі елементи цього права можуть застосовуватися й на слідчій стадії кримінального провадження, яка входить до складу досудового розслідування⁸¹. Сюди належить контроль за тим, як збираються докази (включно з показаннями потерпілих і свідків) і забезпечення необхідної незалежності і неупередженості у виборі й діях слідчого органу, як описано вище (див. Керівний принцип 7). Формулювання елементів цього права будуть відрізнятися, залежно від національної правової системи, але, як уже зазначалося, якщо вони не будуть дотримані, це може перешкодити або запобігати досягненню результату на наступних стадіях кримінального судочинства.
156. Інші гарантовані міжнародним правом елементи права на справедливий судовий розгляд охоплюють (список неповний): презумпцію невинуватості, право підозрюваного на інформацію про характер і підстави висунутого обвинувачення, право на юридичну допомогу, право бути судимим без невинуватості затримки, право на перекладача, коли це необхідно, і право не бути примушеним свідчити проти себе або до визнання власної провини⁸².

---

⁷⁹ Права на справедливий судовий розгляд передбачені в ЖК III (прим. 6 вище), статтях 99, 102, 105 і 106 для військовополонених, і ЖК IV (прим. 6 вище), статтях 5, 66 і 71 для цивільних осіб. Перелік прав на справедливий судовий розгляд викладено у ДП I (прим. 6 вище), ст. 75(4) для міжнародного збройного конфлікту. Права на справедливий судовий розгляд гарантуються спільною статтею 3 чотирьох Женевських конвенцій 1949 року (примітка 6 вище) у неміжнародних збройних конфліктах, а перелік включений в Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв неміжнародних збройних конфліктів [далі "ДП II"] (8 червня 1977 року) 1125 UNTS 609, ст. 6. Див. також МПГПП (прим. 15 вище), ст. 14.

⁸⁰ Деякі договори у сфері прав людини дозволяють відступ від гарантій справедливого судового розгляду за певних обставин, але деякі основоположні принципи права на справедливий судовий розгляд повинні дотримуватися завжди. Див., наприклад, Комітет ООН з прав людини, "Зауваження загального порядку №32: Стаття 14, Право на рівність перед судами і трибуналами і на справедливий судовий розгляд" (23 серпня 2007 року) CCPR/C/GC/32, пункт 6.

⁸¹ УВКПЛ ООН, Права людини при відправленні правосуддя: Посібник з прав людини для суддів, прокурорів і адвокатів," Розділ 6: Право на справедливий судовий розгляд: частина I – від розслідування до судового розгляду" (2003).

⁸² Див., наприклад, ДП I (прим. 6 вище), ст.75(4) та ДП II (прим. 79 вище), ст. 6, які, як вважається, відображають звичаєве право стосовно міжнародних і неміжнародних збройних конфліктів, а також МПГПП (прим. 15 вище), ст.14.

157. Питання про те, чи можуть потерпілі брати участь у кримінальному розслідуванні і як саме, буде залежати від внутрішньодержавного законодавства (наприклад, у системах загального і континентального права, зазвичай, існують розбіжності щодо цього) і застосовного міжнародного права. У деяких системах потерпілі або їхні найближчі родичі можуть бути учасниками кримінального процесу, в інших – виступати в ролі свідків. Питання залучення потерпілих або їхніх найближчих родичів може бути особливо делікатним в умовах збройного конфлікту через відносини між державою і цивільним населенням, які можуть бути непростими, міркування безпеки та інші чинники. Однак певні складнощі, пов'язані з відстанню та питаннями безпеки, можна подолати за допомогою технологій і засобів цифрового зв'язку, які дають змогу потерпілим або їхнім найближчим родичам долучатись віддалено, наприклад через відеозв'язок.

III АДМІНІСТРАТИВНІ РОЗСЛІДУВАННЯ

158. Для потреб цих керівних принципів адміністративні розслідування охоплюють всі форми розслідувань некримінального характеру. Вони є одним зі способів, за допомогою якого держави можуть виконувати свої зобов'язання щодо запобігання порушень міжнародного гуманітарного права⁸³. Цей вид розгляду може проводитися до кримінального розслідування, паралельно з ним або після нього, наприклад, для вирішення питань, пов'язаних з інцидентом, які мають не кримінальний, а оперативний, політичний або дисциплінарний характер. Точна взаємодія буде залежати від національної правової системи, але адміністративні розслідування ніколи не повинні перешкоджати кримінальним розслідуванням.
159. У цьому тексті виділяються дві відмінні категорії адміністративних розслідувань:
1. Розслідування дій окремих осіб з метою, серед іншого, встановити можливу некримінальну відповідальність, що впливає з інциденту, і розгляд питання про можливу відповідальність держави.
  2. Розслідування, спрямовані на виявлення системних проблем, які могли спричинити інцидент або сприяти йому, а також розгляд питання про можливу відповідальність держави.
160. **Керівний принцип 12** стосується адміністративних розслідувань щодо дій окремих осіб і належної процедури таких розслідувань.
161. **Керівний принцип 13** стосується адміністративних розслідувань системних проблем та того, як такі проблеми можуть бути виявлені і розслідувані.
162. Адміністративні розслідування повинні бути «ефективними» в тому сенсі, що з їхньою допомогою має бути можливо встановити, чи було некримінальне порушення міжнародного гуманітарного права, виявити одиничні та системні чинники, що призвели до інциденту або сприяли йому та закласти основу для будь-яких заходів щодо виправлення становища, які можуть бути необхідними. Отже, принципи «ефективного» розслідування, які зазвичай пов'язують з кримінальними розслідуваннями (незалежність, неупередженість, ретельність, негайність і прозорість), також застосовуються до адміністративних розслідувань. Їх застосування буде залежати від конкретних обставин, беручи також до уваги, що адміністративні розслідування часто проводяться командиром і/або всередині самих збройних сил. Однак тяжкість інциденту повинна бути важливим критерієм: чим він серйозніший, тим більша ймовірність того, що застосування зазначених принципів буде схоже на кримінальне розслідування.

КЕРІВНИЙ ПРИНЦИП 12: АДМІНІСТРАТИВНІ РОЗСЛІДУВАННЯ У ЗВ'ЯЗКУ ІЗ ДІЯМИ ОКРЕМИХ ОСІБ

Адміністративне розслідування необхідно проводити, якщо обставини інциденту вказують на те, що своїми діями або бездіяльністю особа могла вчинити порушення міжнародного гуманітарного права, яке не передбачає кримінальної відповідальності.

---

⁸³ Див. п.13-16 вище.

КОМЕНТАР:

163. Адміністративне розслідування повинно проводитися, якщо обставини інциденту вказують на те, що дії або бездіяльність тієї чи іншої особи становлять порушення міжнародного гуманітарного права, яке не передбачає притягнення до кримінальної відповідальності. Цей тип розслідування доцільно застосовувати, наприклад, якщо є сумніви стосовно того, що сталося під час військової операції (чи командир не попередив про напад належним чином?), які причини заподіяної шкоди цивільним об'єктам (хтось забув повідомити список об'єктів, на які заборонено вчиняти напад?), чи були дотримані військові статuti (чому хтось із підрозділу охорони не впустив родичів, які прийшли відвідати затриманого в місці тримання під вартою?) або стосовно того, чи не стали причиною інциденту дії військовослужбовців (чи були заворушення в місці тримання під вартою спричинені поведінкою охоронців?).
164. Юрисдикція щодо порушень міжнародного гуманітарного права, які не є воєнними злочинами, зазвичай є винятковою прерогативою військових органів, і заходи впливу на військовослужбовців зазвичай покладаються на їхнього командира⁸⁴.
165. Командир або інший орган, відповідальний за адміністративне розслідування, повинен мати можливість карати винних, тобто повинен бути вище за званням і мати змогу вживати інших заходів, які можуть знадобитися для припинення порушення. Вони повинні мати можливість прийняти зважене та об'єктивне рішення про те, чи несе будь-яка особа відповідальність за те, що сталося, і, якщо потрібно, мати змогу скористатися послугами юридичних радників для цієї мети (див. Керівний принцип 16).
166. Формат адміністративних розслідувань визначається кожною державою та її збройними силами, а також може здійснюватися на розсуд командира. Він може бути досить неформальним і охоплювати те, що в деяких національних системах називається «командирськими розслідуваннями», «розслідуваннями за спрощеною формою» або «дисциплінарними розслідуваннями», або бути більш формальним і залучати «комітети з розслідування», «слідчі комісії» або «службові розслідування», що проводяться на більш високому рівні. Адміністративне розслідування може включати опитування особового складу військової частини і призначення особи, відповідальної за збір фактів (зокрема задокументованої інформації), пов'язаних з інцидентом, або вимагати залучення професійної слідчої групи у разі більш серйозних інцидентів.
167. Як вже зазначалося, якщо під час адміністративного розслідування виникають достатні підстави вважати, що було скоєно воєнний злочин, справа повинна бути передана в компетентний орган для кримінального розслідування.
168. Адміністративні розслідування можуть також слугувати для встановлення фактів (включно з наслідками помилок), які самі собою не призводять до жодної індивідуальної відповідальності, але повинні бути вивчені з метою не допустити повторення відповідних дій (наприклад, чому в місці тримання під вартою не було завезено достатньо ковдр?). У деяких національних системах цей тип адміністративного розслідування зокрема проводиться, коли вважається, що важливіше запобігти повторенню певної практики або поведінки, аніж, можливо, виявити причетних та вжити відповідних заходів щодо них.

---

⁸⁴ Коментар Пікте до ЖК IV (прим. 21 вище), ст. 146, стор. 594; Коментар МКЧХ до ДП I (прим.46 вище), ст. 87, пп.3560-3563.

169. Ступінь незалежності та неупередженості⁸⁵ слідчого органу зазвичай повинен відповідати ступеню тяжкості оцінюваного інциденту. У випадках, коли йдеться про серйозні інциденти – зокрема, наприклад, смерть або тяжке поранення цивільних осіб або шкоду цивільному майну, – які, однак, не дають достатніх підстав вважати, що було скоєно воєнний злочин, розслідування має проводитися вищим командуванням або органом, який не є частиною командної вертикалі, щоб забезпечити необхідну незалежність і неупередженість розслідування та його сприйняття як такого.
170. Слідчий орган не повинен бути причетним до інциденту. Проте в деяких системах команду підрозділу, причетного до інциденту, може бути доручено (наприклад, органом, який проводить оцінку, або вищим слідчим органом): виконувати певні слідчі дії, такі як збір додаткової інформації або доказів щодо інциденту, і доповідати про результати. У такому разі команду не повинна доручатись правова оцінка фактів, тобто визначення того, чи відбулось порушення міжнародного гуманітарного права.
171. Органу, відповідальному за адміністративне розслідування, повинні бути надані необхідні ресурси. Вони повинні включати навчання перед збройним конфліктом або розгортанням сил, а також підтримку, яка може знадобитися для проведення розслідувань під час поточних операцій (наприклад, доступ до місця події, якщо це необхідно, а також до потерпілих і свідків або можливих винуватців). Слідчий орган повинен володіти достатніми оперативними знаннями, щоб розуміти обстановку.
172. Заходи в межах адміністративних розслідувань повинні здійснюватися оперативно. У деяких випадках може виникнути необхідність визначити, які інциденти потрібно розглядати найперше. Водночас необхідно враховувати такі чинники, як ступінь тяжкості інциденту, нагальну необхідність забезпечити припинення порушення, вжити негайних дисциплінарних заходів, вжити заходів щодо виправлення становища для тих, хто постраждав від інциденту, і здійснити зміни для уникнення повторення аналогічних дій або бездіяльності.
173. Дії, які не могли бути здійснені слідчим органом через відсутність ресурсів, з міркувань безпеки або інших причин, пов'язаних з військовими операціями, повинні бути задокументовані, а неможливість їх виконання – обґрунтована. Це дасть змогу збройним силам оцінити, чи були вжиті належні заходи щодо інциденту. Це також може виявитися вкрай важливим, якщо згодом про інцидент надійдуть доповіді по внутрішніх каналах, повідомлення зі сторони, або якщо буде порушено кримінальну справу.
174. Інформація про структуру та методологію адміністративних розслідувань, наприклад про положення дисциплінарного статуту збройних сил або про загальний порядок проведення адміністративних розслідувань, повинна бути загальнодоступною. Передовою практикою є також оприлюднення інформації про зміст і перебіг конкретних адміністративних розслідувань: про зроблені кроки, прийняті рішення та ініційовані заходи щодо виправлення становища, щоб цим продемонструвати дотримання норм міжнародного гуманітарного права. Особливу увагу варто приділяти інтересам потерпілих і їхніх найближчих родичів, які могли повідомити про інцидент.
175. Якщо інцидент мав серйозний характер, варто очікувати, що адміністративні розслідування дій окремих осіб, спричинять питання, пов'язані з відповідальністю держави. Компетентний орган повинен, після необхідної юридичної консультації, мати можливість передати інформацію та/або звернутися з проханням відкрити

---

⁸⁵ Див. п. 123-125 вище.

провадження у відповідний орган, який може окремо розглянути питання можливої відповідальності держави і вжити необхідних заходів (див. Керівний принцип 14)⁸⁶. Це потрібно робити на додаток до будь-яких заходів впливу, які можуть вживатися щодо тієї чи іншої особи.

КЕРІВНИЙ ПРИНЦИП 13: АДМІНІСТРАТИВНІ РОЗСЛІДУВАННЯ У ЗВ'ЯЗКУ ІЗ СИСТЕМНИМИ ПРОБЛЕМАМИ

Адміністративне розслідування у зв'язку із системними проблемами повинно проводитися, якщо обставини інциденту свідчать про те, що його причини, ймовірно, вже призводили до інцидентів раніше або можуть призвести до інцидентів в майбутньому.

КОМЕНТАР:

176. Системна проблема може виникати на різних рівнях і в різних умовах. Прикладами системних проблем, які можуть стати причиною інциденту або сприяти йому, можуть бути недостатній рівень підготовки військовослужбовців підрозділу⁸⁷, застосування неналежних правил ведення бойових дій під час військової операції⁸⁸ або технічна несправність певного виду зброї в масштабах всієї армії⁸⁹. Розслідування системної проблеми може проводитися як окремо, так і в межах вже розпочатого адміністративного розслідування дій окремої особи у зв'язку з інцидентом.
177. Виявлення та усунення системних проблем має важливе значення для забезпечення дотримання норм міжнародного гуманітарного права, але також сприятиме підвищенню оперативної ефективності та шансів на успішне виконання завдань. Адміністративне розслідування у зв'язку з системними проблемами також може допомогти визначити, чи не спричинені вони певною політичною установкою (див. Керівний принцип 15).
178. Системна проблема часто виявляється через схожість повторюваних випадків. Ймовірність її виявлення підвищується, якщо слідчим доручають розібратися, чи траплялись інциденти певного типу раніше, і порівнювати інцидент з іншими недавніми розслідуваннями аналогічного характеру. У більш складних випадках може виникнути необхідність у зборі даних за різними операціями і можливості проведення наскрізного аналізу інформації з метою виявлення взаємопов'язаності проблем (наприклад за допомогою розгляду відповідних оперативних документів, звітів про інциденти, дисциплінарних проваджень або результатів розслідувань).

---

⁸⁶ Надалі може бути зроблена заява про виявлення порушення і виплата фінансової компенсації, якщо внаслідок цього порушення було завдано шкоди особам або майну.

⁸⁷ Наприклад, охорона місця утримання під вартою позбавляє затриманих права сповідувати свою релігію через відсутність належного навчання щодо поводження із затриманими.

⁸⁸ Наприклад, неналежні правила застосування сили для військовослужбовців на контрольно-пропускних пунктах, що призводять до поранень цивільних осіб.

⁸⁹ Наприклад, несправність є результатом неналежної якості зброї через корупцію в системі закупівель.

179. Системні проблеми також можна виявити на прикладі одного лише інциденту, якщо є підстави вважати, що причина інциденту, ймовірно, призведе до інцидентів надалі. У деяких ситуаціях системні проблеми можуть бути помічені навіть до виникнення будь-яких інцидентів: їх можна виявити за допомогою простого оперативного спостереження і належної обачності (наприклад, якщо звернути увагу на те, що умови перебування затриманих не враховують кліматичних особливостей).
180. Вибір компетентного органу буде залежати від характеру проблеми, а необхідні навички можуть відрізнятися від тих, які потрібні для інших видів розслідувань, наприклад, кримінальних. Такий орган може варіюватися від командира на місці подій до підрозділу в системі міністерства оборони, який аналізує попередній досвід; такому органу можуть допомагати відповідні технічні експерти.
181. Ступінь незалежності і неупередженості⁹⁰ слідчого органу зазвичай повинна відповідати ступеню серйозності системної проблеми (проблем), що вивчається. Системні проблеми, пов'язані з застосуванням або тлумаченням закону, політичних установок або військових статутів, які можуть бути причиною інцидентів або сприяти їх виникненню, потребують розгляду органом високого рівня, який не має стосунку до розроблення та прийняття правових актів, політичних установок або військових статутів, і уповноважений вносити зміни в порядок їх застосування або тлумачення (див. Керівний принцип 15).
182. У зв'язку з цим варто зазначити, що на практиці потрібно проводити регулярне відстеження можливих системних проблем – окремо від адміністративних розслідувань. Таке відстеження повинно бути частиною повсякденних функцій командування. Його також можна доручити органам, які вивчають накопичений досвід, службам озброєння або матеріально-технічного забезпечення, відповідним інспекційним органам та іншим структурам. Прикладом передової практики буде створення спеціального органу для відстеження системних проблем, аналізу звітів про них та вжиття заходів у разі їх виявлення. На практиці державі може бути важко виконувати свої зобов'язання щодо системних порушень без системи їх відстеження.
183. Ретельне документування військових операцій, а також належне зберігання та архівування такої інформації будуть мати важливе значення для виявлення системних проблем (Керівний принцип 1). Паралельно з передачею повідомлень про інциденти та результати проведених оцінок по звичайних каналах доповідання необхідно також передавати їхні копії до спеціального контролюючого органу, якщо такий існує. Ефективне та практичне зберігання та архівування (в паперовому чи електронному вигляді) матеріалів будь-якого попереднього розслідування інциденту також матиме ключове значення для виявлення системних проблем.
184. Особам та структурам, які здійснюють адміністративні розслідування у зв'язку із системними проблемами, необхідно надати необхідні ресурси. Очікування щодо виявлення і розслідування системних проблем повинні бути реалістичними. Дії, які не могли бути здійснені через брак ресурсів, з міркувань безпеки або з інших причин, пов'язаних з бойовою обстановкою, повинні бути задокументовані, а неможливість їх виконання – обґрунтована. Це дасть змогу збройним силам оцінити, чи була належним чином виявлена і вирішена системна проблема, зокрема у разі надходження у зв'язку з інцидентом доповідання по внутрішніх каналах або повідомлень зі сторони.

---

⁹⁰ Див. пп. 123-125 вище.

185. Заходи, що вживаються в межах адміністративних розслідувань системних проблем, повинні бути оперативними з урахуванням необхідності запобігти можливим порушенням міжнародного гуманітарного права або не допустити повторення тих, які вже могли бути вчинені.
186. Розслідування системних проблем мають дозволяти визначати можливу відповідальність держави. Системна проблема могла призвести до порушення або численних порушень міжнародного гуманітарного права без будь-якого умислу з боку будь-якої особи або органу. Компетентний орган повинен після необхідної юридичної консультації бути в змозі передати інформацію та/або звернутися з проханням відкрити провадження у відповідний орган, який зможе окремо розглянути питання можливої відповідальності держави і вжити необхідних заходів (див. Керівний принцип 14).⁹¹ Це потрібно робити на додаток до будь-яких коригувальних заходів, які можуть вживатися щодо системної проблеми.

---

⁹¹ Подальші дії можуть включати фінансові виплати жертвам або їхнім найближчим родичам, публікацію результатів розслідування, вибачення, гарантування неповторення.

IV ПОЛОЖЕННЯ ЗАГАЛЬНОГО ХАРАКТЕРУ

КЕРІВНИЙ ПРИНЦИП 14: ВСТАНОВЛЕННЯ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ДЕРЖАВ

Відповідальність держави за порушення міжнародного гуманітарного права повинна встановлюватися окремо від відповідальності окремої особи.

КОМЕНТАР:

187. Воєнні злочини та інші порушення міжнародного гуманітарного права можуть поставити питання про відповідальність відповідної держави,⁹² на додаток до індивідуальної відповідальності. Крім того, наслідки порушень міжнародного гуманітарного права зазвичай такі, що можуть бути потрібні дії, котрі виходять за межі кримінального або адміністративного судочинства, зокрема для припинення певних порушень, забезпечення їх неповторення та надання потерпілим правового захисту.
188. Згідно з усталеною практикою, сторона міжнародного збройного конфлікту, яка порушує міжнародне гуманітарне право, зобов'язана виплатити компенсацію (одну з форм відшкодування), якщо того вимагають обставини справи. Це зобов'язання знайшло своє відображення в положеннях різних угод між державами, зазвичай укладених у межах постконфліктного врегулювання. Хоча ніщо у відповідних положеннях не передбачає, що окремі потерпілі не можуть також бути прямими бенефіціарами відшкодування за порушення міжнародного гуманітарного права державою під час збройного конфлікту цього виду, практика щодо цього неоднозначна. У неміжнародних збройних конфліктах потерпілі зазвичай можуть звернутися до національних судів для отримання відшкодування за порушення МГП⁹³.
189. У межах національної юрисдикції відповідальність держави може набувати форми цивільної відповідальності за шкоду, заподіяну фізичним або юридичним особам збройними силами. Ступінь і конкретні способи встановлення цивільної відповідальності держави під час внутрішнього розгляду (судового чи іншого), а також наявні засоби правового захисту будуть відрізнятися залежно від національної правової системи.
190. Як зазначалося вище, відповідальність держави може також виникати щодо осіб або інших суб'єктів, яким заподіяно шкоду в результаті порушення іншої галузі міжнародного права, яка прямо передбачає, що вони є безпосередніми носіями прав (наприклад, окремі особи відповідно до міжнародного права прав людини).
191. Розгляд питань відповідальності держави може або входити до процесу розслідування (кримінального або адміністративного), або здійснюватися паралельно чи після завершення розслідувань окремим органом, що належить, наприклад, до міністерства оборони відповідної держави. Як альтернатива або на додаток до цього, такий орган повинен також мати змогу за своєю власною ініціативою вивчати обставини справи і робити висновки, пов'язані з можливою відповідальністю держави.

---

⁹² Див. примітки 19 і 20 вище.

⁹³ Гаазька конвенція (IV) про закони і звичаї ведення війни на суходолі та додаток до неї: Положення про закони і звичаї війни на суходолі (1907), ст. 3; ДП I (прим. 6 вище), ст. 91; Дослідження звичаєвого права МКЧХ (прим. 6 вище), Норми 149 і 150 і коментарі до них.

192. Щоб покласти край порушенням або не допустити їх повторення, зокрема, може бути необхідно реорганізувати систему звітності в збройних силах, внести зміни до законодавства, оголосити такими, що втратили чинність військові статuti і зайнятися виправленням поведінкових або культурних норм, які й могли стати причиною порушення, наприклад, через зміну процесу навчання і підготовки.⁹⁴
193. Аналогічно дотримання права потерпілих на ефективний правовий захист може потребувати введення державою відповідних механізмів або процесів, які можуть охоплювати офіційну перевірку фактів, розкриття істини, точний облік порушень, розшук зниклих безвісти і тіл загиблих⁹⁵, виплату компенсацій (зокрема за допомогою створення компенсаційних фондів) та інші заходи⁹⁶.

КЕРІВНИЙ ПРИНЦИП 15: ПОРУШЕННЯ ВНАСЛІДОК ПОЛІТИЧНИХ УСТАНОВОК

Для вжиття заходів щодо порушень міжнародного гуманітарного права внаслідок політичних установок національне законодавство повинно передбачати і наділяти відповідними повноваженнями наглядові органи і механізми.

КОМЕНТАР:

194. Порушення міжнародного гуманітарного права, які є наслідком політичних установок, можуть бути результатом: 1) прямої або прихованої політики порушення міжнародного гуманітарного права (наприклад, щодо порядку вибору цілей для атаки або щодо поводження з особами, які знаходяться під вартою) або 2) навмисного ігнорування доповідань, повідомлень та/або відомостей про порушення міжнародного гуманітарного права (наприклад, невжиття заходів для розслідування звинувачень у сексуальному насильстві). Порушення внаслідок політичних установок, можуть відбуватися на різних рівнях, але більш імовірно, що вони беруть початок у вищих ланках збройних сил або виконавчої влади. Націленість на вчинення порушень або толерантне ставлення до них може призвести до численних – і, можливо, серйозних – інцидентів, включно з воєнними злочинами.
195. Будучи системною проблемою, порушення, зумовлені політичними установками, мають ставати предметом доповідання по внутрішніх каналах або повідомлень зі сторони. Їх також потрібно виявляти за допомогою відповідних процедур розслідування та їхніх результатів, а також у процесі загального спостереження за перебігом військових операцій (див. Керівний принцип 13 вище).
196. Належним чином створена і функціонуюча внутрішньодержавна слідча система повинна бути в змозі ефективно розслідувати такі порушення. Однак коли джерелом політичної установки є вищі військові інстанції або через тип порушень (наприклад,

---

⁹⁴ Див., наприклад, заходи, запропоновані Міжамериканським судом з прав людини щодо не повторення порушень прав людини: *Paniagua-Morales et al v Guatemala*, Reparations and Costs (25 May 2001), Ser. C No. 76, para 203; *Juan Humberto Sánchez v Honduras*, Preliminary Objections, Merits, Reparations and Costs (7 June 2003), Ser. C. No 99, para 189; *Vélez Loor v Panama* Judgment (23 November 2010), Ser. C No 218, paras 271–272.

⁹⁵ Див. пункт 149 вище.

⁹⁶ Див. Основні принципи права на правовий захист і відшкодування шкоди (прим. 18), пункти 15–23. Відповідно до цих принципів, повне і ефективне відшкодування шкоди жертвам серйозних порушень міжнародного гуманітарного права може мати такі форми: реституцію, компенсацію, реабілітацію, сатисфакцію і гарантії неповторення. Питання стосовно того, що повинні містити ці форми відшкодування шкоди, детально розглядається у зазначеному документі.

щодо конкретної етнічної групи), звичайна слідча система може виявитися нездатною або не бажати вживати заходів. Отже, для держави рекомендується заздалегідь створити відповідні наглядові органи або механізми, уповноважені реагувати в таких випадках.

197. Наглядові органи або механізми можуть входити до складу системи збройних сил (наприклад, спеціальна військова інспекція з відповідними повноваженнями) і/або бути поза нею (наприклад, судові або парламентські органи, слідчі комісії або омбудсмени, що володіють необхідними наглядовими повноваженнями). Такі органи повинні мати повноваження приймати обов'язкові до виконання рішення про наступні заходи, включно з передачею відповідних справ у кримінальне чи інше провадження, і за необхідності мати можливість давати рекомендації щодо реформування слідчої або судової системи. Повноваження і порядок роботи відповідних наглядових органів або механізмів повинні бути передбачені у національному законодавстві.
198. Варто зазначити, що порушення внаслідок політичних установок, можуть стати причиною перевірки або втручання з боку міжнародних механізмів і органів, зокрема і судових. Це особливо стосується випадків, коли не проводяться ефективні розслідування порушень міжнародного гуманітарного права на національному рівні.

КЕРІВНИЙ ПРИНЦИП 16: ЮРИДИЧНІ РАДНИКИ

Збройні сили повинні мати у своєму розпорядженні юридичних радників для надання допомоги командирам та/або слідчим органам щоразу, коли це потрібно або необхідно.

КОМЕНТАР:

199. У міжнародному збройному конфлікті юридичні радники повинні бути, щоб у разі потреби консультувати військових командирів на відповідному рівні з питань застосування міжнародного гуманітарного права і надавати відповідні інструкції збройним силам із цього питання. Це вимога Додаткового протоколу I до Женевських конвенцій 1949 року⁹⁷, учасниками якого є 174 держави, але її також широко дотримуються держави, які не є учасниками протоколу. Відповідно до практики держав, юридичні радники можуть бути військовими або цивільними.
200. Як показано в цих керівних принципах, юридичні радники можуть бути покликані виконувати цілу низку інших функцій щодо імплементації норм міжнародного гуманітарного права в міжнародних збройних конфліктах. Крім підтримки військових операцій і підготовки кадрів, їхні консультації можуть бути необхідними під час кримінальних або адміністративних розслідувань. Юридичні радники можуть також надавати юридичні консультації під час судового розгляду, давати оцінку з питань відповідальності держав і виконувати інші завдання.

---

⁹⁷ ДП I (прим. 6 вище), ст. 82. Див. також Дослідження звичаєвого права МКЧХ (прим. 6 вище), Норма 141 і коментар: "Ця норма міститься у багатьох військових статутах. Це також підтверджується офіційними заявами та практикою, яка міститься у звітах. Практика свідчить, що багато держав, які не є учасниками Додаткового протоколу I, мають у своєму розпорядженні юридичних радників у своїх збройних силах [...]. Не було виявлено жодних прикладів офіційної практики, яка б суперечила цій нормі."

201. Очікується, що в складі збройних сил юридичні радники матимуть право на виконання тих самих функцій у міжнародних збройних конфліктах⁹⁸. Дотримання норм міжнародного гуманітарного права, що регулюють цей тип конфліктів, також є міжнародно-правовим зобов'язанням⁹⁹. Збройні сили повинні поважати відповідні норми і, поміж іншим, проводити розслідування з метою припинення порушень міжнародного гуманітарного права або припинення воєнних злочинів. Насправді застосовна правова база може бути більш складною, ніж у випадку міжнародного збройного конфлікту. У наші дні юридичні радники є у багатьох арміях – як під час будь-яких конфліктів, де можуть брати участь ці армії, так і в мирний час.
202. Доцільність участі юридичного радника в тому чи іншому розслідуванні буде залежати від конкретної ситуації та від тої ролі, яку юридична консультація зіграла в розслідуваному інциденті. Інституційний поділ юридичних обов'язків у військовій юридично-консультативній службі – надання юридичних консультацій під час операцій з одного боку та консультування під час розслідувань з іншого боку – допоміг би уникнути конфлікту інтересів і сприяв би укріпленню уявлення про незалежність юристів. У невеликих збройних силах з меншою кількістю юридичних радників, такий поділ обов'язків може бути не реалістичним, але, принаймні, повинна бути забезпечена неупередженість юридичного радника. Вони не повинні брати участь в розслідуваннях, якщо під час розслідування вивчається поведінка або курс дій, що ґрунтуються на їхній юридичній консультації (див. Керівний принцип 7).

---

⁹⁸ Див. Дослідження звичаєвого права МКЧХ (прим. 6 вище), Норма 141 і коментар: "Практика держав встановлює це правило в якості норми звичаєвого міжнародного права для збройних сил держав. Зібрана практика не вказує на те, що проводиться будь-яка відмінність між юридичними консультаціями з застосування міжнародного гуманітарного права в міжнародних збройних конфліктах і в міжнародних збройних конфліктах."

⁹⁹ Ст. 1, спільна для чотирьох Женевських конвенцій 1949 року (прим. 6 вище); Дослідження звичаєвого права МКЧХ (прим. 6 вище), Норма 141. Див. також відповідну практику держав. Див. також Консультативна служба МКЧХ з міжнародного гуманітарного права, "Юридичні радники в збройних силах" (2003).

МЕТОДОЛОГІЯ

Цей документ – результат проєкту з проведення розслідувань у ситуаціях збройних конфліктів, ініційованого в 2014 році Женевською академією і до якого у 2017 році приєднався Міжнародний Комітет Червоного Хреста (МКЧХ). Керівні принципи – результат проведених досліджень, а також консультацій з цілою низкою експертів.

Джерела, використані для дослідження, охоплюють наявні у відкритому доступі юридичні і програмні документи державних органів, військові статuti та нормативні акти, міжнародні договори і звичаєве право, прецедентне право міжнародних та національних судів, академічну літературу (книги, наукові журнали та окремі статті), публікації міжнародних організацій та доповіді НУО (див. “Джерела” нижче).

Обмін фаховими знаннями відбувався під час п’яти нарад експертів, проведених протягом п’яти років¹⁰⁰, з деякими іншими експертами проводилися двосторонні консультації. Серед експертів були високопоставлені урядові юристи, військові юристи, вчені, співробітники міжнародних організацій та громадських організацій з Африки, Азії, Північної та Південної Америки, Європи та Близького Сходу. Усі експерти брали участь у своїй особистій якості, їхні імена наведені наприкінці цього документа.

---

¹⁰⁰ Наради експертів відбулися 14-15 липня 2014 року (Женева, Швейцарія); 7-8 вересня 2015 року (Женева, Швейцарія), 23-24 березня 2017 року (Гаага, Нідерланди), 12-13 квітня 2018 року (Париж, Франція) і 1-2 квітня 2019 року (Женева, Швейцарія).

ДЖЕРЕЛА

КНИГИ І РОЗДІЛИ КНИГ

Arai-Takahashi, Yutaka, "Excessive collateral civilian casualties and military necessity» in Chinkin, Christine & Baetens, Freya (eds.), *Sovereignty, Statehood and State Responsibility: Essays in Honour of James Crawford*, Cambridge University Press (2015)

Bergsmo, Morten & SONG Tianying (eds.), *Military Self-Interest in Accountability for Core International Crimes* (2nd ed), Torkel Opsahl Academic EPublisher (2018)

Bianchi, Andrea & Peters, Anne (eds.), *Transparency in International Law*, Cambridge University Press (2013)

Bonafè, Beatrice I., *The Relationship between State and Individual Responsibility for International Crimes*, Martinus Nijhoff Publishers (2009)

Cassese, Antonio, *The Oxford Companion to International Criminal Justice*, Oxford University Press (2009)

Cassese, Antonio, Gaeta, Paola & Jones, John R.W.D, *The Rome Statute of the ICC: A Commentary*, Oxford University Press (2002)

Cox, Margaret (ed.), *The Scientific Investigation of Mass Graves: Towards Protocols and Standard Operating Procedures*, Cambridge University Press (2008)

Crawford, James, Pellet, Alain & Olleson, Simon, *The Law of International Responsibility*, Oxford University Press (2010)

Dinstein, Yoram, *The Conduct of Hostilities under the Law of International Armed Conflict* (3rd ed), Cambridge University Press (2016)

Duxbury, Alison & Groves, Matthew, *Military Justice in the Modern Age*, Cambridge University Press (2016)

El-Zeidy, Mohamed M., *The Principle of Complementarity in International Criminal Law*, Martinus Nijhoff Publishers (2008)

Fleck, Dieter, *The Handbook of International Humanitarian Law* (2nd ed), Oxford University Press (2008)

Greenspan, Morris, *The Modern Law of Land Warfare*, University of California Press (1959)

Haldemann, Frank & Unger, Thomas, *The United Nations Principles to Combat Impunity: A Commentary*, Oxford University Press (2018)

Hodgson, Jacqueline, *French Criminal Justice: A Comparative Account of the Investigation and Prosecution of Crime in France*, Hart Publishing (2005)

Kalshoven, Frits & Sandoz, Yves (eds.), *Implementation of International Humanitarian Law / Mise en œuvre du Droit International Humanitaire*, Martinus Nijhoff Publishers (1989)

Kemp, Susan, «The criminal investigation and its relationship to jurisdiction, extradition, co-operation and criminal policy», in Almqvist, Jessica & Esposito, Carlos (eds.) *The Role of Courts in Transitional Justice*, Routledge (2010)

Lattimer, Mark, *The Grey Zone: Civilian Protection Between Human Rights and the Laws of*

War, Hart (2018)

Leach, Philip, Sandoval, Clara & Murray, Rachel, "The duty to investigate right to life violations across three regional systems: harmonisation or fragmentation of international human rights

law?" in Buckley, Carla; Leach, Philip & Donald, Alice, *Towards Convergence in International Human Rights Law: Approaches of Regional and International Systems*, Brill/Nijhoff (2017)

Lee, Thomas H. C (ed.), *The International Criminal Court: The Making of the Rome Statute, Issues, Negotiations, Results*, Brill (1999)

Lewis, Larry & Vavrichek, Diane M., *Rethinking the Drone War: National Security, Legitimacy, and Civilian Casualties in U.S. Counterterrorism Operations*, CNA and Marine Corps Uni Press (2016)

Liivoja, Rain, *Criminal Jurisdiction over Armed Forces Abroad*, Cambridge University Press (2017)

Liivoja, Rain & McCormack, Tim, *Routledge Handbook of the Law of Armed Conflict*, Routledge (2016)

Lovell, David W. (ed.), *Investigating Operational Incidents in a Military Context*, Brill/Nijhoff (2015)

Margalit, Alon, *Investigating Civilian Casualties in Time of Armed Conflict and Belligerent Occupation*, Brill/Nijhoff (2018)

Mettraux, Guénaél, *The Law of Command Responsibility*, Oxford University Press (2009)

Murray, Daragh, *Human Rights Obligations of Non-State Armed Groups*, Bloomsbury (2016)

Murray, Daragh, et al (eds.), *Practitioners' Guide to Human Rights in Armed Conflict*, Oxford University Press (2016)

Nolte, Georg, *European Military Law Systems*, De Gruyter Recht (2003)

Pasqualucci, Jo M., *The Practice and Procedure of the Inter-American Court of Human Rights* (2nd ed), Cambridge University Press (2013)

Petrovic, Jadranka, *Accountability for Violations of IHL: Essays in Honour of Tim McCormack*, Routledge (2016)

Rogers, A. P.V., *Law on the Battlefield* (3rd ed), Cambridge University Press (2012)

Roht-Arriaza, Naomi, *Impunity and Human Rights in International Law and Practice*, Oxford University Press (1995)

Rowe, Peter, *The Impact of Human Rights Law on Armed Forces*, Cambridge University Press (2006)

Schmitt, Michael N., *Essays on Law and War at the Fault Lines*, Springer (2011)

Shelton, Dinah, *Remedies in International Human Rights Law* (3rd ed), Oxford University Press (2015)

Steiner, Christian & Uribe, Patricia (eds.), *Convención Americana sobre Derechos Humanos: Comentario*, Konrad Adenauer Stiftung (2014)

Swinarski, Christophe, *Études et essais sur le droit international humanitaire et sur les principes de la Croix-Rouge en l'honneur de Jean Pictet*, ICRC (1984)

CTATTI

Bachmann, Sascha-Dominik, & Nwibo, Eda L., "Pull and Push – Implementing the Complementarity Principle of the Rome Statute of the ICC Within the African Union: Opportunities and Challenges", 43 *Brooklyn Journal of International Law* 457 (2018)

Blank, Laurie R., "Investigations into Military Operations: What Impact on Transitional Justice?", 47 *Israel Law Review* 1 (2014)

Boutruche, Theo, "Credible Fact-Finding and Allegations of International Humanitarian Law: Challenges in Theory and Practice", 16 *Journal of Conflict and Security Law* 105 (2011)

Cassese, Antonio, "On the Current Trend Towards Criminal Prosecution of Breaches of International Humanitarian Law", 9 *European Journal of International Law* 1 (1998)

Chevalier-Watts, Juliet, "Effective Investigations under Article 2 of the European Convention on Human Rights: Securing the Right to Life or an Onerous Burden on a State?", 21 *European Journal of International Law* 3 (2010)

Cohen, Amichai & Shany, Yuval, "Beyond the Grave Breaches Regime: The Duty to Investigate Alleged Violations of International Law Governing Armed Conflicts", 14 *Yearbook of International Humanitarian Law* 37 (2011)

Cusack, Colin, "We've Talked the Talk, Time to Walk the Walk: Meeting International Human Rights Law Standards for US Military Investigations", 217 *Military Law Review* (2013)

Da Silva Leandro, Francisco, "Turning a Blind Eye to Impunity in Armed Conflicts", *Instituto de Defensa Nacional Brief* (2012)

Debuf, Els, "Evaluating Mechanisms for Investigating Attacks on Healthcare", *International Peace Institute* (2017)

Dörmann, Knut & Serralvo, Jose, "Common Article 1 to the Geneva Conventions and the Obligation to Prevent International Humanitarian Law Violations", 96 *International Review of the Red Cross* 895 (2014)

Doswald-Beck, Louise, "The Right to Life in Armed Conflict: Does International Humanitarian Law Provide All the Answers?", 88 *International Review of the Red Cross* 864 (2006)

Drabik, Michal, "A Duty to Investigate Incidents Involving Collateral Damage and the United States Military's Practice", 22 *Minnesota Journal of International Law* 15 (2013)

Droege, Cordula, "The Interplay Between International Humanitarian Law and International Human Rights Law in Situations of Armed Conflict", 40 *Israel Law Review* 2 (2005)

Durhin, Nathalie, "Protecting Civilians in Urban Areas: A Military Perspective on the Application of IHL", 91 *International Review of the Red Cross* 901 (2016)

Fenrick, William J., "Attacking the Enemy Civilian as A Punishable Offense", 7 *Duke Journal of Comparative and International Law* (1997)

Fidell, Eugene R., "A World-Wide Perspective on Change in Military Justice", 48 *The Air Force Law Review* 195 (2000)

Gaggioli, Gloria, "A Legal Approach to Investigations of Arbitrary Deprivations of Life in Armed Conflicts: The Need for a Dynamic Understanding of the Interplay between IHL and HRL", *QIL* 36 (2017)

Garraway, Charles, "Training: The Whys and Wherefores", 69 *Social Research* 4 (2012)

Gaudreau, Julie, "The Reservations to the Protocols Additional to the Geneva Conventions for the Protection of War Victims", 85 *International Review of the Red Cross* 849 (2003)

Gibson, Michael R., "International Human Rights Law and the Administration of Justice Through Military Tribunals: Preserving Utility While Precluding Impunity," 4 *Journal of International Law and International Relations* 1 (2008)

Gillard, Emanuela-Chiara, "Reparation for Violations of International Humanitarian Law", 85 *International Review of the Red Cross* 851 (2003)

Grignon, Julia, "The Beginning of Application of International Humanitarian Law: A Discussion of a Few Challenges", 96 *International Review of the Red Cross* 893 (2014)

Hampson, Françoise J., "An Investigation of Alleged Violations of The Law of Armed Conflict", 46 *Israel Yearbook on Human Rights* (2016)

Heintschel von Heinegg, Wolff & Dreist, Peter, "The 2009 Kunduz Air Attack: The Decision of the Federal Prosecutor-General on the Dismissal of Criminal Proceedings Against Members of the German Armed Forces", 53 *German Yearbook of International Law* (2010)

Heng, Benjamin, Liivoja, Rain, Ng, Daniel & Oswald, Bruce, "Military Justice in a Comparative and International Perspective", 20 *Journal of International Peacekeeping* (2016)

Ingadottir, Thordis, "The ICJ Armed Activity Case: Reflections on States' Obligation to Investigate and Prosecute Individuals for Serious Human Rights Violations and Grave Breaches of the Geneva Conventions", 78 *Nordic Journal of International Law* 4 (2009)

International Law Association Study Group, "Final Report ILA Study Group on the Conduct of Hostilities", 19 *Yearbook of International Humanitarian Law* (2016)

Jachec-Neale, Agnieszka, "Human Rights Fact-Finding into Armed Conflict and Breaches of the Laws of War", 105 *American Society of International Law (Proceedings of the Annual Meeting (ASIL))* (2011)

Jackson, Dick, "Reporting and Investigation of Possible, Suspected or Alleged Violations of the Law of War", *The Army Lawyer*, DA PAM 25-50-445 (June 2010)

Kalshoven, Fritz, "The International Humanitarian Fact-Finding Commission: A Sleeping Beauty?" *Humanitäres Völkerrecht – Informationsschriften* (2002)

Kalshoven, Fritz, "State Responsibility for Warlike Acts of the Armed Forces: From Article 3 of Hague Convention IV of 1907 to Article 91 of Additional Protocol I of 1977 and Beyond", 40 *International and Comparative Law Quarterly* 4 (1991)

Krebs, Shiri, "The Legalization of Truth in International Fact-Finding", 18 *Chicago Journal of International Law* (2017)

Kreß, Claus, "Reflections on the *Iudicare* Limb of the Grave Breaches Regime", 7 *Journal of International Criminal Justice* 4 (2009)

Lesh, Michelle, "A Critical Discussion of the Second Turkel Report and How It Engages with the Duty to Investigate Under International Humanitarian Law", *Yearbook of International Humanitarian Law* (2013)

Lieblich, Eliav, "Show Us the Films: Transparency, National Security and Disclosure of Information Collected by Advanced Weapon Systems under International Law", 45 *Israel Law Review* 3 (2012)

- Liivoja, Rain, "Service Jurisdiction under International Law", 11 *Melbourne Journal of International Law* 309 (2010)
- Margalit, Alon, "The Duty to Investigate Civilian Casualties During Armed Conflict and Its Implementation in Practice", 15 *Yearbook of International Humanitarian Law* 7 (2012)
- Medlong, Jesse, "All Other Breaches: State Practice and the Geneva Conventions' Nebulous Class of Less Discussed Prohibitions", 34 *Michigan Journal of International Law* (2013)
- Mowbray, Alistair, "Duties of Investigation under the European Convention on Human Rights", 51 *The International and Comparative Law Quarterly* 2 (2002)
- Naluwairo, Ronald, "Military Courts and Human Rights: A Critical Analysis of the Compliance of Uganda's Military Justice with the Right to an Independent and Impartial tribunal", 12 *African Human Rights Law Journal* (2012)
- Navqi, Yasmin, "The Right to Truth in International Law: Fact or Fiction?", 88 *International Review of the Red Cross* 862 (2006)
- Nollkaemper, Andre, "Concurrence Between Individual Responsibility and State Responsibility in International Law", 52 *International and Comparative Law Quarterly* (2003)
- Quénivet, Noëlle, "The Obligation to Investigate After a Potential Breach of Article 2 ECHR in an Extra-Territorial Context: Mission Impossible for the Armed Forces?", 37 *Netherlands Quarterly of Human Rights* 2 (2019)
- Rashkow, Bruce, "Above the Law? Innovating Legal Responses to Build a More Accountable UN: Where is the UN Now?", 23 *ILSA Journal of International & Comparative Law* (2017)
- Roht-Arriaza, Naomi, "State Responsibility to Investigate and Prosecute Grave Human Rights Violations", 78 *California Law Review* (1990)
- Rosenne, Shabtai, "State Responsibility and International Crimes: Further Reflections on Article 19 of the Draft Articles on State Responsibility", 30 *NYU Journal of International Law and Politics* 145 (1997)
- Sassòli, Marco, "Le génocide rwandais, la justice militaire Suisse et le droit international", 2 *Schweizerische Zeitschrift für internationales und europäisches Recht* (2002)
- Sassòli, Marco, "State Responsibility for Violations of International Humanitarian Law", 84 *International Review of the Red Cross* 846 (2002)
- Sassòli, Marco, "The Implementation of International Humanitarian Law: Current and Inherent Challenges" 10 *Yearbook of International Humanitarian Law* (2007)
- Schabas, William A., "State Policy as an Element of International Crimes", 98 *The Journal of Criminal Law and Criminology* 3 (2008)
- Schmid, Evelyne, "A Few Comments on a Comment: The UN Human Rights Committee's General Comment No. 32 on Article 14 ICCPR and the Question of Civilians Tried by Military Courts", 14 *The International Journal of Human Rights* 7 (2010)
- Schmitt, Michael N., "Investigating Violations of International Law in Armed Conflict", 2 *Harvard National Security Journal* 31 (2011)
- Sepinwall, Amy J., "Failures to Punish: Command Responsibility in Domestic and International Law", 30 *Michigan Journal of International Law* 251 (2009)

Siatitsa, Iliia Maria, “‘A Serious Violation of International Human Rights Law’ – An Attempt to Clarify a Crucial Provision of the Arms Trade Treaty”, *European Journal of Human Rights* (2015)

Smidt, Michael L., “Yamashita, Medina and Beyond: Command Responsibility in Contemporary Military Operations”, 164 *Military Law Review* 155 (2000)

Tan, Amy M. L., “The Duty to Investigate Alleged Violations of International Humanitarian Law: Outdated Deference to an Intentional Accountability Problem”, 49 *NYU Journal of International Law and Politics* (2016)

Trapani, Antonietta, “Complementarity in the Congo: The Direct Application of the Rome Statute in the Military Courts of the DRC”, *Impact of International Courts on Domestic Criminal Procedures in Mass Atrocity Cases (DOMAC)*, (November 2011)

Villamil Jaramillo, Edgar Antonio & Quintero Torres, Maria Carolina, “Principios Rectores y Estructura del Proceso Penal Militar: El Sistema Acusatorio en el Nuevo Código Penal Militar”, Trabajo de grado presentado como requisito para optar al título de Abogado, *Pontificia Universidad Javeriana* (2001)

Watkin, Kenneth, “Controlling the Use of Force: A Role for Human Rights Norms in Contemporary Armed Conflict”, 98 *The American Journal of International Law* 1 (Jan 2004)

Wong, Sylvaine, “Investigating Civilian Casualties in Armed Conflict: Comparing U.S. Military Investigations with Alternatives under International Humanitarian and Human Rights Law”, 64 *Naval Law Review* 111 (2015)

Wuerzner, Carolin, “Mission Impossible? Bringing Charges for the Crime of Attacking Civilians or Civilian Objects before International Criminal Tribunals”, 90 *International Review of the Red Cross* 827 (Dec 2008)

Zegveld, Liesbeth, “Remedies for Victims of Violations of International Humanitarian Law”, 85 *International Review of the Red Cross* 851 (2003)

ДОГОВОРИ

Гаазька конвенція (IV) про закони і звичаї ведення війни на суходолі та додаток до неї: Положення про закони і звичаї війни на суходолі (1907)

Конвенція про запобігання злочину геноциду та покарання за нього (1948)

Женевська конвенція (I) про поліпшення долі поранених і хворих у діючих арміях (1949)

Женевська конвенція (II) про поліпшення долі поранених, хворих та осіб, які зазнали корабельної аварії, зі складу збройних сил на морі (1949)

Женевська конвенція (III) про поводження з військовополоненими (1949)

Женевська конвенція (IV) про захист цивільного населення під час війни (1949)

Європейська конвенція про захист прав людини та основоположних свобод (1950)

Конвенція про захист культурних цінностей у випадку збройного конфлікту (1954)

Міжнародний пакт про громадянські та політичні права (1966)

Конвенція ООН про незастосування строку давності до воєнних злочинів і злочинів проти людяності (1968)

Американська конвенція про права людини, «Пакт Сан-Хосе» (1969)

Європейська конвенція про незастосування строків давності до злочинів проти людяності та воєнних злочинів (1974)

Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (1977)

Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв неміжнародних збройних конфліктів (1977)

Віденська конвенція про право міжнародних договорів (1980)

Африканська хартія прав людини і народів («Банжувльська Хартія») (1981)

Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання (1984)

Міжамериканська конвенція про запобігання катуванням та покарання за їх застосування (1985)

Конвенція про заборону розробки, виробництва, накопичення, застосування хімічної зброї та про її знищення (1993)

Міжамериканська конвенція про насильницькі зникнення осіб (1994)

Конвенція про заборону або обмеження застосування конкретних видів звичайної зброї, які можуть вважатися такими, що завдають надмірних ушкоджень або мають невибіркову дію, Протокол II з поправками (1996)

Конвенція про заборону застосування, накопичення запасів, виробництва і передачі протипіхотних мін та про їхнє знищення (1997)

Римський статут Міжнародного кримінального суду (1998)

Другий протокол до Гаазької конвенції про захист культурних цінностей у випадку збройного конфлікту (1999)

Міжнародна конвенція про захист усіх осіб від насильницьких зникнень (2006)

Конвенція про касетні боеприпаси (2008)

ПРАКТИКА ДЕРЖАВ, СУДОВИХ ОРГАНІВ ТА МІЖНАРОДНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ

МІЖНАРОДНИЙ СУД ООН

Справа про військову і воєнізовану діяльність в Нікарагуа і проти неї (Нікарагуа проти США), рішення від 27 червня 1986 р. (по суті)

Питання, що стосуються зобов'язання здійснювати судове переслідування або видавати (Бельгія проти Сенегалу), рішення від 20 липня 2012 р.

Справа про застосування Конвенції про запобігання злочину геноциду та покарання за нього (Боснія і Герцеговина проти Сербії та Чорногорії), рішення від 26 лютого 2007 р.

Справа про збройну діяльність на території Конго (Демократична Республіка Конго проти Уганди), рішення від 19 грудня 2005 р.

МІЖНАРОДНИЙ КРИМІНАЛЬНИЙ СУД

Прокурор проти Жан-П'єра Бемби Гомбо, Заява № ICC-01/05-01/08, Рішення про прийнятність та зловживання процесуальними запереченнями (24 червня 2010 року); рішення Палати попереднього провадження II (15 червня 2009 року); рішення Судової палати III (21 березня 2016 року); рішення Апеляційної палати (2018 рік)

МІЖНАРОДНИЙ КРИМІНАЛЬНИЙ ТРИБУНАЛ ЩОДО КОЛИШНЬОЇ ЮГОСЛАВІЇ

Prosecutor v Sefer Halilović, Trial Chamber Judgment of 16 November 2005 (IT-01-48-T); Appeals Chamber Judgment of 16 Oct 2007 (IT-01-48-A)

Prosecutor v Vujadin Popović et al, Appeals Chamber Judgment of 30 January 2015 (IT-05-88-A)

Prosecutor v Duško Tadić, Decision on the defence motion for interlocutory appeal on jurisdiction of 2 October 1995 (IT-94-1)

Prosecutor v Ljube Bošković and Johan Tarčulovski, Judgment of the Trial Chamber of 10 July 2008 (IT-04-82-T); Appeals Chamber Judgment of 19 May 2010 (IT-04-82-A)

Prosecutor v Pavle Strugar, Trial Chamber II Judgment of 31 January 2005 (IT-01-42-T)

Prosecutor v Zejnil Delalić et al (Čelebići case), Trial Chamber Judgment of 16 Nov 1998 (IT-92-21-T); Appeals Chamber Judgment of 20 February 2001 (IT-92-21-A)

Prosecutor v Zoran Kupreškić et al, Trial Chamber II Judgment of 14 January 2000 (IT-95-16-T)

Prosecutor v Anto Furundžija, Trial Chamber Judgment of 10 Dec 1998 (IT-95-17/1-T)

Prosecutor v Radislav Krstić, Appeals Chamber Judgment of 19 April 2004 (T-98-33-A)

Prosecutor v Dario Kordić & Mario Čerkez, Trial Chamber Judgment of 26 February 2001 (IT-95-14/2-T)

Prosecutor v Fatmir Limaj et al, Trial Chamber II Judgment of 30 November 2005 (IT-03-66-T)

Prosecutor v Enver Hadžihasanović & Amir Kubura, Appeals Chamber Judgment of 22 April 2008 (IT-01-47-A)

Prosecutor v Naser Orić, Appeals Chamber Judgment of 3 July 2008 (IT-03-68-A)

МІЖНАРОДНИЙ КРИМІНАЛЬНИЙ ТРИБУНАЛ ЩОДО РУАНДИ

Prosecutor v Jean-Paul Akayesu, Appeals Chamber Judgment of 1 June 2001 (ICTR-96-4-A)

СПЕЦІАЛЬНИЙ СУД ПО СЬЄРРА-ЛЕОНЕ

Prosecutor v Charles Ghankay Taylor, Trial Chamber II Judgment of 18 May 2012 (SCSL-03-01-T)

ТРИБУНАЛИ З ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ

Trial of General Tomoyuki Yamashita, United States Military Commission, Manila (8 October- 7 December 1945) and the Supreme Court of The United States (4 February 1946), as recorded in United Nations War Crimes Commission, *Law Reports of Trials of War Criminals Vol IV* (1948) pp. 1-96.

Trial of Major Karl Rauer and six others, British Military Court, Wuppertal, Germany (18 February 1946), as recorded in United Nations War Crimes Commission, *Law Reports of Trials of War Criminals Vol IV* (1948) pp. 113-117.

АФРИКАНСЬКИЙ СУД З ПРАВ ЛЮДИНИ І НАРОДІВ

Beneficiaries of Late Norbert Zongo and Others v Burkina Faso, Application No. 013/2011, Ruling on Reparations (5 June 2014)

АФРИКАНСЬКА КОМІСІЯ З ПРАВ ЛЮДИНИ І НАРОДІВ

Commission Nationale des Droits de l'Homme et des Libertés v Chad, Application No. 74/92, Decision on Merits (11 October 1995)

Amnesty International, Comité Loosli Bachelard and Lawyers' Committee for Human Rights, Association of Members of the Episcopal Conference of East Africa v Republic of Sudan, Application No. 48/90-50/91-52/91-89/93, Decision on Merits (15 November 1999)

Malawi Africa Association, Amnesty International, Ms Sarr Diop, Union interafricaine des droits de l'Homme and RADDHO, Collectif des veuves et ayants-Droit, Association mauritanienne des droits de l'Homme v Mauritania, Application No. 54/91-61/91-96/93-98/93-164/97_196/97-210/98, Decision on Merits (11 May 2000)

Law Offices of Ghazi Suleiman v Republic of Sudan, Application No. 228/99, Decision on Merits (29 May 2003)

Zimbabwe Human Rights Forum v Zimbabwe, Application No. 245/02, Decision on Merits (15 May 2006)

Article 19 v State of Eritrea, Application No. 275/03, Decision on Merits (30 May 2007)

Kevin Mgwanga Gunme et al v Cameroon, Application No. 266/03, Decision on Merits (27 May 2009)

Sudan Human Rights Organisation and Centre on Housing Rights and Evictions v Republic of Sudan, Application No. 279/03-296/05, Decision on Merits (27 May 2009)

Association of Victims of Post Electoral Violence and INTERIGHTS v Cameroon, Application No. 272/03, Decision on Merits (25 November 2009)

Dr Farouk Mohamed Ibrahim (represented by REDRESS) v Republic of Sudan, Application No. 386/10, Inadmissibility Ruling (18 October 2013)

Abdel Hadi, Ali Rad and Others v Republic of Sudan, Application No. 368/09, Decision on Merits (4 June 2014)

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СУД З ПРАВ ЛЮДИНИ

Engel and Others v Netherlands, Application No. 5100/71; 5101/71; 5102/71; 5354/72; 5370/72, Judgment of 8 June 1976

McCann v UK, Application No. 18984/91, Judgment of 17 September 1995

Findlay v UK, Application No. 22107/93, Judgment of 25 February 1997

Kaya v Turkey, Application No. 158/1996/777/978, Judgment of 19 February 1998

Kurt v Turkey, Application No. 15/1997/799/1002, Judgment of 25 May 1998 *Ergi v Turkey*, Application No. 66/1997/850/1057, Judgment of 28 July 1998 *Oğur v Turkey*, Application No. 21594/93, Judgment of 20 May 1999

Kelly & others v UK, Application No. 30054/96, Judgment of 4 May 2001 *McKerr v UK*, Application No. 28883/95, Judgment of 4 May 2001 *Cyprus v Turkey*, Application No. 25781/94, Judgment of 10 May 2001 *Cooper v UK*, Application No. 48843/99, Judgment of 16 December 2003

Isayeva v Russia, Application No. 57950/00, Judgment of 24 February 2005

Isayeva, Yusupova and Bazayeva v Russia, Application No. 57947/00, 57948/00 and 57949/00, Judgment of 24 February 2005

Sergey Shevchenko v Ukraine, Application No. 32478/02, Judgment of 4 April 2006

Bazorkina v Russia, Application No. 69481/01, Judgment of 17 July 2006

Ramsahai and others v The Netherlands, Application No. 2391/99, Judgment of 15 May 2007

Anık and Others v Turkey, Application No. 63758/00, Judgment of 5 June 2007

Brecknell v UK, Application No. 32457/04, Judgment of 27 November 2007

Varnava and others v Turkey, Application No. 16064/90, 16065/90, 16066/90, 16068/90, 16069/90, 16070/90, 16071/90, 16072/90 and 16073/90, Judgment of 18 September 2009

Al Skeini v UK, Application No. 55721/07, Judgment of 7 July 2011

Finogenov & Others v Russia, Application No. 18299/03 and 27311/03, Judgment of 20 December 2011

Gürtekin and Others v Cyprus, Application No. 60441/13, 68206/13 and 68667/13, Judgment of 11 March 2014

Jelić v Croatia, Application No. 57856/11, Judgment of 12 June 2014 *Georgia v Russia*, Application No. 13255/07, Judgment of 3 July 2014 *Hassan v UK*, Application No. 29750/09, Judgment of 16 September 2014

Jaloud v The Netherlands, Application No. 47708-08, Judgment of 20 November 2014; as well as the Joint Concurring Opinion of Judges Casadevall, Berro-Lefevre, Sikuta, Hirvela, Lopez Guerra, Sajo and Silvis

Mustafa Tunç & Fecire Tunç v Turkey, Application No. 24014/05, Judgment of 14 April 2015

Armani Da Silva v UK, Application No. 5878/08, Judgment of 30 March 2016

Cangöz & Others v Turkey, Application No. 7469/06, Judgment of 26 April 2016

Tagayeva & Others v Russia, Application No. 26562/07 and 6 other applications, Judgment of 13 April 2017

ЄВРОПЕЙСЬКА КОМІСІЯ З ПРАВ ЛЮДИНИ

The Greek Case, Yearbook of the European Court of Human Rights (1972)

Ireland v UK, Yearbook of the European Court of Human Rights, Series B, Vol 23-1 (1976-1978)

МІЖАМЕРИКАНСЬКИЙ СУД З ПРАВ ЛЮДИНИ

Velásquez Rodríguez v Honduras, Series C No. 4, Judgment, 29 July 1988 (Merits)

Genie-Lacayo v Nicaragua, Series C No. 21, Judgment of 29 January 1997 (Merits, reparations and costs)

Cantoral-Benavides v Peru, Series C No. 69, Judgment of 18 August 2000 (Merits)

Bámaca Velásquez v Guatemala, Series C No. 70, Judgment of 25 November 2000 (Merits)

Las Palmeras v Colombia, Series C No. 67, Judgment of 6 December 2001 (Merits)

Plan de Sánchez Massacre v Guatemala, Series C No. 105, Judgment of 19 April 2004 (Merits)

Mapiripán Massacre v Colombia, Series C No. 134, Judgment of 15 September 2005 (Merits, reparations and costs)

La Rochela Massacre v Colombia, Series C No. 163, Judgment of 11 May 2007 (Merits, reparations and costs)

Radilla-Pacheco v Mexico, Series C No. 209, Judgment of 23 November 2009 (Preliminary objections, merits, reparations and costs)

Contreras et al v El Salvador, Series C No. 232, Judgment of 31 August 2011 (Merits, reparations and costs)

Vélez Restrepo and Family v Colombia, Series C No. 248, Judgment of 3 September 2012 (Preliminary objections, merits, reparations and costs)

Gudiel Álvarez et al ('Diario Militar') v Guatemala, Series C No. 253, Judgment of 20 November 2012 (Merits, reparations and costs)

Santo Domingo Massacre v Colombia, Series C No. 259, Judgment of 30 November 2012 (Preliminary objections, merits and reparations)

Rodríguez Vera et al. v Colombia (the disappeared from the Palace of Justice), Series C No. 287, Judgment of 14 November 2014 (Preliminary objections, merits, reparations and costs)

Cruz Sánchez and Others v Peru, Series C No. 292, Judgment of 17 April 2015 (Preliminary objections, merits, reparations and costs)

Comunidad Campesina de Santa Bárbara v Peru, Series C No. 324, Judgment of 1 September 2015 (Preliminary objections, merits, reparations and costs)

Favela Nova Brasília v Brazil, Series C No. 345, Judgment of 16 February 2017 (Preliminary objections, merits, reparations and costs)

Acosta and Others v Nicaragua, Series C No. 334, Judgment of 25 March 2017 (Preliminary objections, merits, reparations and costs)

ОРГАНІЗАЦІЯ ОБ'ЄДНАНИХ НАЦІЙ

ПРИНЦИПИ ТА КЕРІВНІ ПОЛОЖЕННЯ

ЕКОСОП ООН, Принципи ефективного попередження і розслідування позасудових, свавільних і сумарних страт (1989)

УВКПЛ ООН, Основні принципи застосування сили та вогнепальної зброї посадовими особами з підтримання правопорядку (1990)

УВКПЛ ООН, Посібник з ефективного розслідування та документування катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поведінки і покарання («Стамбульський протокол») (2004), HR/P/pt/8/Rev.1

УВКПЛ ООН, Оновлений звіт принципів захисту та заохочення прав людини за допомогою боротьби з безкарністю (2005) E / CN.4/2005/102/Add.1

УВКПЛ ООН, Основні принципи та керівні положення, що стосуються права на правовий захист і відшкодування шкоди для жертв грубих порушень міжнародних норм в галузі прав людини та серйозних порушень міжнародного гуманітарного права (2005) A/RES/60/147

ЕКОСОП ООН, Керівні принципи, що стосуються правосуддя з питань, пов'язаних з участю дітей-жертв та свідків злочинів (2005) E/CN.15/2005/L.2/Rev.1

УВКПЛ ООН, Перегляд Посібника ООН з ефективного попередження і розслідування позасудових, свавільних і сумарних страт («Міннесотський протокол») (2016)

ДОПОВІДІ

UN Human Rights Council, Report of the Special Rapporteur on Extrajudicial, Summary or Arbitrary Executions, Philip Alston: Civil and Political Rights, Including the Questions of Disappearances and Summary Executions (8 March 2006) E/CN.4/2006/53 [Alston Report]

UN Human Rights Council, Study on Targeted Killings by the Special Rapporteur on Extrajudicial, Summary or Arbitrary Executions, Philip Alston (28 May 2010) A/HRC/14/24/Add.6

UN Human Rights Council, Report of the Committee of independent experts in international humanitarian and human rights laws to monitor and assess any domestic, legal or other

proceedings undertaken by both the Government of Israel and the Palestinian side, in the light of General Assembly resolution 254/64 including the independence, effectiveness, genuineness of these investigations and their conformity with international standards [Tomuschat Report] (2010) A/HRC/15/50

UN Human Rights Council, Report of the Special Rapporteur on Extrajudicial, Summary or Arbitrary Executions, Philip Alston: Promotion and Protection of All Human Rights, Civil, Political, Economic, Social and Cultural Rights, Including the Right to Development (2008) A/HRC/8/3

UN Human Rights Council, Report of the Special Rapporteur on the Promotion of Truth, Justice, Reparation and Guarantees of Non-Recurrence, Pablo de Greiff (27 August 2014) A/HRC/27/56

UN, Issue of the administration of justice through military tribunals: Report submitted by the Special Rapporteur of the Sub-Commission on the Promotion and Protection of Human Rights, Emmanuel Decaux, (13 January 2006) E/CN.4/2006/58

КОМІТЕТ З ПРАВ ЛЮДИНИ

Комітет ООН з прав людини, «Зауваження загального порядку № 20: Стаття 7 (Заборона катувань або іншого жорстокого, нелюдського або такого, що принижує людську гідність поведження чи покарання)» (10 березня 1992 року)

Комітет ООН з прав людини, «Зауваження загального порядку № 31: Характер загального правового зобов'язання, що накладається на держави-учасниці Пакту» (29 березня 2004 року) CCPR/C/Rev.1/Add. 13

Комітет ООН з прав людини, «Зауваження загального порядку № 32: Стаття 14, Право на рівність перед судами і трибуналами і на справедливий судовий розгляд» (23 серпня 2007 року) CCPR/C/GC / 32

Комітет ООН з прав людини, «Зауваження загального порядку № 36 до Статті 6 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права, що стосується права на життя» (30 жовтня 2018 року) CCPR/C/GC/36

МКЧХ

МКЧХ, «Керівні принципи щодо розслідування смертей в місцях тримання під вартою» (2013) [доступ за посиланням: <https://www.icrc.org/en/publication/4126-guidelines-investigating-deaths-custody>]

Консультативна служба МКЧХ з міжнародного гуманітарного права, «Юридичні радники в Збройних силах» (2003) [доступ за посиланням: <https://www.icrc.org/en/download/file/1043/legal-advisors-armed-forces.pdf>]

МКЧХ, «Особи, що захищаються за МГП» [доступ за посиланням: <https://www.icrc.org/eng/war-and-law/protected-persons/overview-protected-persons.htm>]

МКЧХ, «Як закон захищає під час війни?», ICRC Online Casebook [доступ за посиланням: <https://casebook.icrc.org/glossary/classification-conflict>]

МКЧХ «Професійні стандарти діяльності з надання захисту» (2019) [доступ за посиланням: <https://www.icrc.org/en/publication/0999-professional-standards-protection-work-carried-out-humanitarian-and-human-rights>]

Henckaerts, Jean-Marie & Doswald-Beck, Louise, Customary International Humanitarian Law, ICRC (2006) [доступ за посиланням: <https://ihl-databases.icrc.org/customary-ihl>]

Henckaerts et al (eds.), Updated Commentary on the First Geneva Convention, ICRC (2016) [доступ за посиланням: <https://ihl-databases.icrc.org/ihl/full/GCI-commentary>]

Henckaerts et al (eds.), Updated Commentary on the Second Geneva Convention, ICRC (2017) [доступ за посиланням: <https://ihl-databases.icrc.org/ihl/full/GCII-commentary>]

Khairullin, Elem, «5 things that make ICRC confidential information unsuitable for legal proceedings», ICRC Humanitarian Law & Policy (31 January 2019) [доступ за посиланням: <https://blogs.icrc.org/law-and-policy/2019/01/31/5-things-make-icrc-confidential-information-unsuitable-legal-proceedings/>]

Pictet, Jean, The Geneva Conventions of 12 August 1949: Commentary, ICRC (1960) [доступ за посиланням: <https://ihl-databases.icrc.org/applic/ihl/ihl.nsf/vwTreaties1949.xsp>]

Sandoz, Yves, Swinarski, Christophe & Zimmermann, Bruno (eds.), Commentary to the Additional Protocols of 8 June 1977 to the Geneva Conventions of 12 August 1949, Martinus

Nijhoff Publishers (1987) [доступ за посиланням: <https://ihldatabases.icrc.org/applic/ihl/ihl.nsf/vwTreaties1949.xsp>]

ДОКУМЕНТИ, ПРИЙНЯТІ НА НАЦІОНАЛЬНОМУ РІВНІ, ТА ДЖЕРЕЛА З ПРАКТИКИ ДЕРЖАВ

У цьому розділі представлені не всі національні джерела, до яких укладачі зверталися при роботі над керівними принципами. На додаток до різних перерахованих нижче документів, розташованих в алфавітному порядку за назвами країн, інформація з багатьох інших держав була зібрана і проаналізована в консультаціях з експертами та організаціями, які володіли відповідними знаннями, – у тих випадках, коли необхідні документи були відсутні у відкритому доступі.

ДОКУМЕНТИ ЗАГАЛЬНОГО ХАРАКТЕРУ

МКЧХ, Дослідження звичаєвого міжнародного гуманітарного права: Практика держав стосовно норм 100, 116, 117, 139, 141, 144, 149, 152, 153, 158, 160 [доступ за посиланням: <https://ihl-databases.icrc.org/customary-ihl/eng/docs/v2>]

МКЧХ, База даних по національній імплементації МГП [доступ за посиланням: <https://ihl-databases.icrc.org/ihl-nat>]

Спеціальний доповідач ООН з питання про незалежність суддів і адвокатів Габріела Кнаула, Відповіді держав на опитувальник з військового правосуддя (2011) [доступ за посиланням: <http://www.ohchr.org/EN/Issues/Judiciary/Pages/StateresponsestothequestionnaireMilitaryJustice.aspx>]

Міжнародне товариство військового права і права війни, порівняльне дослідження військової юрисдикції у світі, проведене в 2001 і 2011 роках, представлено в Генеральному секретаріаті ISMLW brussels@ismllw.org

Додаток до другої доповіді громадської комісії з розгляду морського інциденту від 31 травня 2010 року: ізраїльські механізми розгляду і розслідування скарг і заяв про порушення законів збройних конфліктів відповідно до міжнародного права [2-а доповідь Туркеля] (2013)

АВСТРАЛІЯ

Defence Force Discipline Act 1982

DOD, Defence Instructions (General), Admin 45-2: “The reporting and management of notifiable incidents”

DOD, Defence Instructions (General) Admin 67-2 of 2007 Australia’s Commanders’ Guide (1994)

DOD, Somalia Inquiry Report (1997)

АЛЖИР

Code de Justice Militaire (1971)

АРГЕНТИНА

Manual de Derecho Internacional de los Conflictos Armados (2010)

БУРКІНА-ФАСО

Loi N° 24/94/ADP du 24 mai 1994 portant Code de Justice Militaire

Décret N° 94-159/PRES/DEF du 28 avril 1994 portant règlement de discipline générale dans les armées

БУРУНДІ

Règlement sur le DIH (2007)

ГРЕЦІЯ

Law 2304/95 establishing the Armed Forces Judicial Corps Code (1995)

ДЕМОКРАТИЧНА РЕСПУБЛІКА КОНГО

Loi no 024/2002 du 18 novembre 2002 portant Code Pénal Militaire

Loi 13/005 du 15 janvier 2013 portant statut du militaire des Forces Armées de la RDC: Quatrième Partie: Du Régime Disciplinaire: Arts 232-197

ЄГИПЕТ

Law No. 25 of 1966, Military Criminal Code

ІЗРАЇЛЬ

Military Justice Law 4715-1955 (1956)

Defence Service Law 5746-1986 (1986)

SC Order No. 5.0301, Disciplinary Law (June 1, 1989, as amended Dec. 29, 2005) Order of the Operations Division on Reporting

Orders of the IDF's Operations Branch MB-SP-015 Reporting Procedure for Incidents in which Palestinian Civilians were Injured (and orders of the Central Commander's Office) LS-41877, 13 Feb 2007

Second Report of the Public Commission to Examine the Maritime Incident of 31 May 2010: Israel's Mechanisms for Examining and Investigating Complaints and Claims of Violations of the Laws of Armed Conflict According to International Law [the 2nd Turkel Report] and Annexes (2013)

Report by the Team for the Review and Implementation of the 2nd Turkel Report (2015)

MFA, The 2014 Gaza Conflict: Factual and Legal Aspects, ch VII: “Israel’s Investigation of Alleged Violations of the Law of Armed Conflict” (2015)

ІНДІЯ

The Army Act, Act No. 46 of 1950

The Navy Act, Act No. 62 of 1957

Armed Forces Tribunal Act (2007)

Regulations for the Indian Army

ІРАК

Military Penal Code, Law n. 19/2007

ІРАН

Constitution of Islamic Republic of Iran Law on Crimes and Punishments of the Armed Forces of December 2003

Law of Criminal Procedure of the Armed Forces (15 May 1985)

ІРЛАНДІЯ

Constitution of Ireland of (1937) Defence Act (1954)

Rules of Procedure (Defence Forces) (2008)

КАМЕРУН

Loi N° 2005/007 du 27 juillet 2005 portant Code de Procédure Pénale

Loi N° 2008/015 du 29 décembre 2008 portant Organisation Judiciaire Militaire

КАНАДА

MOJ, National Defence Act (1985)

MOD, Military Justice at the Summary Trial Level - V2.2 1/11 (2011), Ch.5(1) – Investigations

MOD, Defence Administrative Orders and Directives 2008-3, Issue and Crisis Management

Canada Military Police Investigation Policy

QR&O 21.01 (Summary Investigations – General) Military Justice at the Summary Trial Level 2.2

КЕНИЯ

Kenya Defence Forces Act (2012)

КОЛУМБИЯ

Ley 734 de 2002 (febrero 5) por la cual se expide el Código Disciplinario Unico

Ley 906 de 2004 (agosto 31) por la cual se expide el Código de Procedimiento Penal Ley 1407 de 2010 (agosto 17) por la cual se expide el Código Penal Militar

Acto legislativo número 02 de 2012 (diciembre 27) por el cual se reforman los artículos 116, 152 y 221 de la Constitución Política de Colombia / República de Colombia

Ley 1719 de 2014 (junio 18) por la cual se modifican algunos artículos de las Leyes 599 de 2000, 906 de 2004 y se adoptan medidas para garantizar el acceso a la justicia de las víctimas de violencia sexual, en especial la violencia sexual con ocasión del conflicto armado, y se dictan otras disposiciones

Ley 1765 de 2015, por la cual se reestructura la Justicia Penal Militar y Policial, se establecen requisitos para el desempeño de sus cargos, se implementa su Fiscalía General Penal Militar y Policial, se organiza su cuerpo técnico de investigación, se señalan disposiciones sobre competencia para el tránsito al sistema penal acusatorio y para garantizar su plena operatividad en la Jurisdicción Especializada y se dictan otras disposiciones

Ministerio de Defensa Nacional, Directivas Derechos Humanos (2007) Ministerio de Defensa Nacional, Política Integral de DDHH y DIH (2007) Directiva Permanente No. 10 / 2007, "Homicidios en Persona Protegida"

Reglamento del Régimen Disciplinario para las Fuerzas Militares, ley 836 de julio 16 2003

Resolución No 0-2725 del 9 diciembre de 1994: "Creación de la Unidad Nacional de Fiscalías de Derechos Humanos"

КОТ-Д'ІВУАР

Manuel d'Instruction (2007)

ЛИТВА

Constitution of the Republic of Lithuania (1992) Law on Courts of the Republic of Lithuania (1994)

Criminal Procedure Code of Republic of Lithuania (2002) Disciplinary Statute of the Armed Forces (2011)

МЕКСИКА

Manual de DIH para el ejercito YFAM (2009)

НЕПАЛ

Nepali Army Act (2006)

070-WS-0050 - Review of the Investigation of Disappeared Persons and Truth and Reconciliation Commission Act, Supreme Court (26 February 2015)

НИГЕР

Loi No. 2003-010 du 11 mars 2003, portant Code de justice militaire

НИГЕРІЯ

Armed Forces Act

НИДЕРЛАНДИ

Wet van 27 april 1903, tot vaststelling van een Wetboek van Militair Strafrecht [Military Penal Code] (1903)

Wet Militair Tuchtrecht [Military Disciplinary Justice Act] (1990)

Wet Militair Strafrechtspraak [Military Justice Administration Act] (1990)

НИМЕЧЧИНА

Wehrstrafgesetz [Military Penal Code] (1974)

Zentrale Dienstvorschrift [Central Services Provision] 15/2 (1992)

Völkerstrafgesetzbuch [Code of Crimes against International Law] (2002)

Soldatengesetz [Code of Law for Members of Armed Forces] (1956, 2005)

Wehrdisziplinarordnung [Military Disciplinary Code] (2001, 2008)

НОВА ЗЕЛАНДІЯ

Armed Forces Discipline Act 1971

(Act No. 53) Court Martial Act 2007

(Act No. 101)

Manual of Armed Forces Law (2010)

ПАКИСТАН

Pakistan Army Act (Act No. XXXIX of 1952)

Act No. XIX of 2015 further to amend the Pakistan

Army Act, 1952 Act No. XI of 2017 further to amend the Pakistan Army Act, 1952

ПЕРУ

Ley N° 23214, Código de Justicia Militar (1980)

Manual para las fuerzas armadas (2010)

Decreto Legislativo No 1094, Código Penal Militar Policial (2010)

ПІВДЕННА АФРИКА

Revised Civic Education Manual (2004)

РОСІЙСЬКА ФЕДЕРАЦІЯ

Internal Service Regulations of the Armed Forces of the Russian Federation (2007)

СІНГАПУР

Armed Forces Act (1972, 2000)

СОМАЛІ

Somalia's Act of Military Discipline (1975)

СПОЛУЧЕНЕ КОРОЛІВСТВО

Armed Forces Act (2006)

MOD, JSP 830: Manual of Service Law, Vol. 1 ch. 6 *Investigations* UK MOD JSP 383, The Manual on the Law of Armed Conflict (2004) MOD, JSP 832: Guide to Service Inquiries (2008)

Commissions of Inquiry:

- The Report of the Al-Sweady Inquiry (2014)
- The Baha Mousa Inquiry (2011)
- The Chilcot Inquiry (2016)

Loudon Review of Service Police Investigations on Operations (2004)

UK MOD, Reports of the Systemic Issues Working Group (Accounts of the review of systemic and wider issues arising from Iraq and other military operations)

House of Commons Defence Committee, UK Armed Forces Personnel and the Legal Framework for Future Operations (2013)

СПОЛУЧЕНІ ШТАТИ АМЕРИКИ

Uniform Code of Military Justice (1951)

DOD, Instruction 6055.07, Accident Investigation, Reporting, and Record Keeping (3 October 2000)

DOD, Instruction 5505.3, Initiation of Investigations by Military Criminal Investigative Organizations (June 21, 2002)

Dep't of the Army, Field Manual 3-19.13, Law Enforcement Investigations (2005)

Army Regulation 15-6, Procedures for Investigating Officers and Boards of Officers (2006)

Army Regulation 15-5, Procedures for Investigating Officers and Boards of Officers (2006)

Army Regulation 195-2, Criminal Investigation Activities (2009)

Chairman of the Joint Chief of Staff Instruction, Implementation of the DOD Law of War Program, CJCSI 5810.01D (2010)

DOD, Directive 2311.01E, Law of War Programme (2010)

DOD, Defence Instructions (General), Admin 45-2 (Amdt No 1), The Reporting and Management of Notifiable Incidents (2010)

Center for Army Lessons Learned, "Afghanistan Civilian Casualty Prevention: Observations, Insights, and Lessons" No 12-16 (June 2012)

Fort Knox Regulation 190-45, Incident Reporting, Appendix D-3 (2015) US Department of the Army, "Targeting and the Law of War: Administrative Investigations and Criminal Law Supplement" (30 May 2017)

USFOR, Executive Summary for AR 15-6 Investigation, 21 Feb 2010 CIVCAS Incident in Uruzgan Province

СЬЄРРА-ЛЕОНЕ

IHL Code of Conduct

УГАНДА

Uganda Peoples' Defence Force Act (2005)

SI 307—1; UPDF (Rules of Procedure) Regulations: Investigation of charges by commanding officer

УГОРЩИНА

Act IV of 1978 on the Criminal Code

Act 95 of 2001 Commissioned Officers Status Act

Act 66 of 1997 and its annex regulating organisation and administration of courts Act on Misdemeanours

УРУГВАЙ

Decreto-Ley No 10.326, Códigos militares (1943)

ФІЛІПІНИ

Joint Circular on Adherence to IHL and Human Rights (1991) The Law of Armed Conflict (2006)

Act No. 9851 on crimes against international humanitarian law, genocide and other crimes against humanity (2009)

ФРАНЦІЯ

Code de Justice Militaire (1982)

Bulletin Officiel des Armées, Instruction N° 1950/DEF/CAB/SDBC/CPAG fixant la conduite à tenir par les autorités militaires et civiles en cas d'accidents ou d'incidents survenus au sein du ministère de la défense ou des établissements publics qui en dépendent (6 février 2004)

Bulletin Officiel des Armées, Instruction N° 241/DEF/IdA/G.IdA relative aux enquêtes de commandement dans un cadre interarmées (30 octobre 2013)

Bulletin Officiel des Armées, Circulaire N° 52/DEF/EMM/ORG relative aux procédures d'information des hautes autorités civiles et militaires à mettre en œuvre lors de la survenance d'événements graves ou importants (18 septembre 2015)

Bulletin Officiel des Armées, Instruction No. 30619/DEF/SGA/DAJ/DAPM/EDP relative aux poursuites pénales à l'encontre des membres des forces armées (23 septembre 2015)

ЦЕНТРАЛЬНОАФРИКАНСЬКА РЕСПУБЛІКА

Loi n° 17.012 du 24 mars 2017 portant Code de Justice Militaire Centrafricain

ШВЕЙЦАРІЯ

Code Pénal Militaire du 13 juin 1927 Procédure Pénale Militaire (1979)

ІНШІ ДОКУМЕНТИ

African Commission, "General Comment No. 3 On the African Charter on Human And Peoples' Rights: The Right To Life (Article 4)" (2015)

African Commission, "General Comment No. 4 on the African Charter on Human and Peoples' Rights: The Right to Redress for Victims of Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Punishment or Treatment (Article 5)" (2017).

Amnesty International, "Fair Trial Manual" (2nd ed) (2014) [available at <https://www.amnesty.org/en/documents/POL30/002/2014/en/>]

Chatham House, "Accountability for Violations of the Laws of Armed Conflict: A Duty to Investigate and Prosecute?", International Law Programme Meeting Summary, 5 July 2012

Child Protection Working Group (CPWG), “Minimum Standards for Child Protection in Humanitarian Action” (2012) [available at <http://www.cpaor.net/sites/default/files/cp/CP-Minimum-Standards-English-2013.pdf>]

Council of Europe, Human Rights of Members of the Armed Forces (2010)

de León, Gisela, Krsticevic, Viviana & Obando, Luis, Debida diligencia en la investigación de graves violaciones a derechos humanos, Centro por la Justicia y el Derecho Internacional (CEJIL) (2010) [available at <https://www.cejil.org/es/debida-diligencia-investigacion-graves-violaciones-derechos-humanos>]

Folke Bernadotte Academy & Swedish Defence College, Handbook on Assisting International Criminal Investigations (2011) [available at <https://fba.se/en/about-fba/publications/a-handbook-on-assisting-international-criminal-investigations/>]

ICC Draft Policy Paper on Preliminary Examinations, ICC Office of the Prosecutor (October 14, 2010)

ICC, “Informal Expert Paper: The Principle of Complementarity in Practice”, ICC Office of the Prosecutor (2003)

ICC, Policy on Children, Section V “Investigations” (November 2016) [available at https://www.icc-cpi.int/iccdocs/otp/20161115_OTP_ICC_Policy-on-Children_Eng.PDF]

International Commission of Jurists, “Enforced Disappearance and Extrajudicial Execution: Investigation and Sanction” (2015) [available at <https://www.icj.org/enforced-disappearance-and-extrajudicial-execution-investigation-and-sanction-icj-practitioners-guide-no-9-now-also-in-english/>]

International Law Commission, Articles on Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts (2001)

ISAF Standard Operating Procedure 302, CJ3 - Operational Reports and Returns (29 August 2007)

ISAF Standard Operating Procedure 307, I-IQ ISAF CIVCAS Battle Drill ISAF Tactical Directive (6 July 2009)

NATO Lessons Learned Handbook (3rd ed) (February 2016)

Open Society Justice Initiative, “The Global Principles on National Security and the Right to Information (Tshwane Principles)” (2013) [available at <https://www.justiceinitiative.org/publications/global-principles-national-security-and-freedom-information-tshwane-principles>]

Open Society Justice Initiative, Comparative Analysis of Preliminary Investigation Systems in Respect of Alleged Violations of International Human Rights And/Or Humanitarian Law (2010) [available at <https://www.justiceinitiative.org/uploads/3d0b1b46-bb82-410c-b55e-c060d881ba1b/comparative-analysis-20100810.pdf>]

UK Foreign and Commonwealth Office, “International Protocol on the Documentation and Investigation of Sexual Violence in Conflict” (2nd ed) (March 2017) [available at https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/598335/International_Protocol_2017_2nd_Edition.pdf]

UK Royal College of Physicians, Faculty of Forensic & Legal Medicine:

- “Quality Standards for Healthcare Professionals Working with Victims of Torture in Detention” (2009) [available at: <https://fflm.ac.uk/publications/quality-standards-for-healthcare-professionals-working-with-victims-of-torture-in-detention-complete-document/>»]
- “Health Care of Detainees in Police Stations” (2009) [available at <https://www.fflm.ac.uk/wp-content/uploads/documentstore/1236269117.pdf>]
- “Recommendations: Labelling Forensic Samples” (2019) [available at <https://fflm.ac.uk/publications/recommendations-labelling-forensic-samples/>]
- “Proforma: Forensic Medical Examination Forms” (2019) [available at <https://fflm.ac.uk/publications/pro-forma-forensic-medical-examination-forms-2/>]

UN OHCHR/International Bar Association, Human Rights in the Administration of Justice: A Manual on Human Rights for Judges, Prosecutors and Lawyers, Professional Training Series No. 9 (2003) [available at <https://www.ohchr.org/Documents/Publications/training9Titleen.pdf>]

СПИСОК ЕКСПЕРТІВ

Усі експерти брали участь у роботі у своїй особистій якості. Їхній внесок не відображає думки установ, до яких вони належать, а ці керівні принципи також не відображають думки кожного залученого експерта.

Дон АММЕРААЛ, Координатор експертного центру з питань військової юстиції Державної прокуратури, Прокуратура Нідерландів (Нідерланди)

Бригадний генерал Хав'єр Альберто АЙАЛА АМАЙЯ, доктор філософії (Колумбія)

Леа БАСС (Франція)

Гліб БОГУШ, Національний дослідницький університет «Вища школа економіки» (Росія)

Д-р Годар БУСІНГЬЄ, доктор права (Уганда)

Аньєс КАЛЛАМАР, Спеціальний доповідач ООН з питань позасудових, свавільних і сумарних страт (2016-)

Ліндсі Кемерон, Голова відділу тематичного юридичного консультування, юридичний відділ Міжнародного Комітету Червоного Хреста (МКЧХ)

Дамаріс КАРНАЛЬ (Швейцарія)

Стюарт Кейсі МАСЛЕН, почесний професор Центру з прав людини Університету Преторії (Південна Африка)

Генерал-майор (у відставці) Блейз КЕТКАРТ, ОММ, CD, QC (Канада)

Антоніо КОКО, Оксфордський університет (Сполучене Королівство)

Жизлен ДУСЕ, Головний юридичний радник Міжнародного Комітету Червоного Хреста (МКЧХ) Регіональна делегація в Парижі

Мікаель ДЮПЕНЛУП (Франція)

Полковник Наталі ДЮРЕН (Франція)

Тамар ФЕЛЬДМАН, Асоціація захисту громадянських прав в Ізраїлі (Ізраїль)

Томас ФОРСТЕР (Швейцарія)

Ауро ФРЕЙЗЕР, Управління Верховного комісара Організації Об'єднаних Націй з прав людини

Девід ФРЕНД, Драйстоун Чемберс (Сполучене Королівство)

Підполковник Пол ФРОСТ, Канадські Збройні сили (Канада)

Глорія ГАГГІОЛІ, професор Швейцарського національного наукового фонду, Женевський університет (Швейцарія)

Професор Чарльз ГАРРАУЕЙ, науковий співробітник Центру з прав людини Есекського університету (Сполучене Королівство)

Професор Робін ГЕЙСС, професор міжнародного права і безпеки університету Глазго (Сполучене Королівство)

Карл ГЕТЦКЕ (США)

Етьєн ГУЇН (Франція)

Професор Франсуаза ГЕМПСОН, Центр з прав людини, Ессекський університет (Сполучене Королівство)

Крістоф ХЕЙНС, Спеціальний доповідач Організації Об'єднаних Націй з питань позасудових, свавільних і сумарних страт (2010-2016 роки)

Едгардо ХІРАНГ, Міністерство юстиції (Філіппіни)

Джонатан ГОРОВІЦ, Ініціатива справедливості відкритого суспільства

Метью ХОВЕР (США)

Вілсон О. В. ІДЖІДЕ, доктор філософії, полковник армії у відставці, доцент кафедри психології та Інституту миру та стратегічних досліджень Університету Ібадана (Нігерія)

Роні КАЦИР (Ізраїль)

Камелія КЕМІЛЕВА, виконавчий директор Женевської академії міжнародного гуманітарного права і прав людини (Швейцарія)

Ділавар ХАН (Пакистан)

Мохаммад Амір ХАН (Пакистан)

Професор д-р Янн К. КЛЕФФНЕР, Шведський оборонний університет (Швеція)

Даніель КЛІНГЕЛЕ (Швейцарія)

Сара НАККІ, професор юридичної клініки і директор клініки з прав людини Колумбійської юридичної школи (США)

Бригадний генерал (професор) Ден КУВАЛІ, сили оборони Малаві (Малаві)

професор Філіп ЛІЧ, професор права прав людини Мідлсекського університету (Сполучене Королівство)

Філіп ЛЕЖЕН (Франція)

Лізбет ЛАЙНЗААД (Нідерланди)

Юрг ЛІНДЕНМАНН (Швейцарія)

Ден МАХАНТІ, Центр цивільних осіб у конфліктах (США)

Емілі МАКС (Швейцарія)

Професор Лорна МАКГРЕГОР, Ессекський університет (Сполучене Королівство)

Мосаїд АЛЬМУДЖАХІД, старший слідчий Об'єднаної групи з оцінки інцидентів (JIAT) (Саудівська Аравія)

Ерік МОНЖЕЛАР, Управління Верховного комісара ООН з прав людини

Алекс МУРХЕД, Інститут прав людини, Колумбійська юридична школа (США)

Вівіан НГ, Ессекський університет (Сполучене Королівство)

Каміль ПЕРОН (Франція)

Метт ПОЛЛАРД, Міжнародна комісія юристів

Д-р Род РАСТАН, юридичний радник, Офіс прокурора Міжнародного кримінального суду
Дональд Дж. РАЙЛІ (США)

Вінсент РІТТЕНЕР (Швейцарія)

Професор Роберт РОТ, Женевська академія міжнародного гуманітарного права і прав людини (Швейцарія)

Професор Марко САССОЛІ, професор міжнародного права Женевського університету і директор Женевської Академії міжнародного гуманітарного права і прав людини (Швейцарія)

Професор Майкл ШМІТТ, Ексетерський університет (Сполучене Королівство)

Д-р Рой ШЬОНДОРФ (Ізраїль)

Професор Сікандер Ахмед ШАХ, Юридичний факультет Лахорського університету управління наук (Пакистан)

Генерал-майор Юсуф Ібрагім ШАЛАНГВА, начальник юридичної служби нігерійської армії (Нігерія)

Хіна ШАМСІ, Американський союз громадянських свобод (США)

Професор Хуншен ШЕН, професор міжнародного публічного права Шанхайського університету політичних наук і права (Китай)

Бригадний командир Даррен СТЮАРТ ОБІ, начальник оперативного відділу штабу армії (Сполучене Королівство)

Командувач Ендрю ТОМСОН, Канадські Збройні сили (Канада)

Майор Стівен ТЕРНЕР, Канадські Збройні сили (Канада)

Віктор УЛЛОМ, Управління Верховного комісара Організації Об'єднаних Націй з прав людини

Бас ВАН ХУК (Нідерланди)

Уелмоет УЕЛС, незалежний консультант, Колишній співробітник Організації Об'єднаних Націй

Тім ВУД (Нова Зеландія/Сполучене Королівство)

Майор Махама Коссо МАЛАМ ЯГНАМИ, комендант групи жандармерії Доссо (Нігер)

Мірко ЗАМБЕЛЛІ (Швейцарія)

Валентин ЗЕЛЛВЕГЕР (Швейцарія)

Мартен ЦВАНЕНБУРГ, юрисконсульт, Міністерство закордонних справ (Нідерланди)

ПОДЯКИ

Женевська академія міжнародного гуманітарного права і прав людини висловлює свою вдячність Міністерству закордонних справ Швейцарії, Міністерству закордонних справ Нідерландів і Міністерству збройних сил Франції за їхню підтримку в процесі розробки керівних принципів. Керівні принципи не обов'язково відображають погляди цих установ.

Українська версія підготовлена
Делегацією МКЧХ в Україні
Україна, м. Київ
вул. Велика Васильківська, 6-О
Т +38 (044) 392 32 10
E-mail: kyi_kyiv@icrc.org <https://blogs.icrc.org/ua/>
© МКЧХ, січень 2022 р.